HET LAND VAN AALST

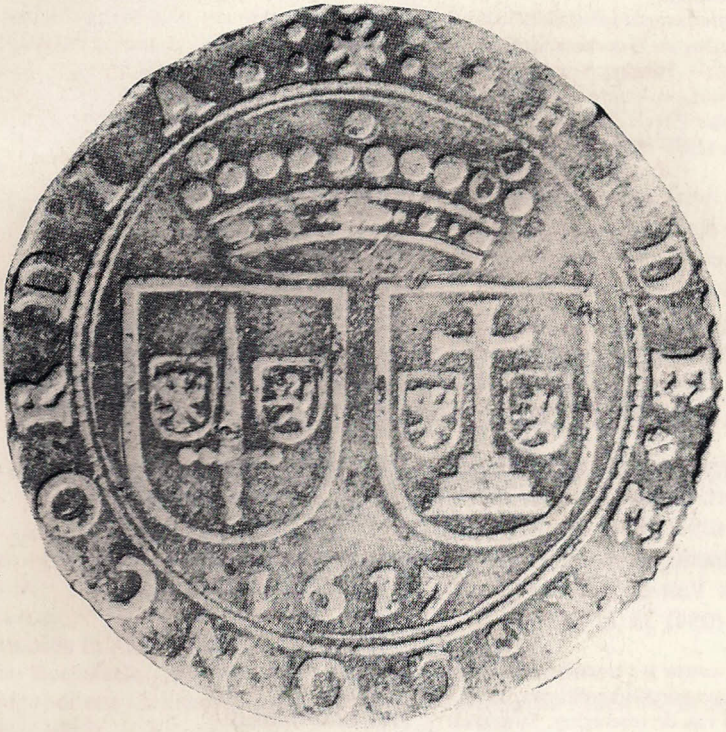

Tijdschrift van de Geschiedkundige Vereniging Het Land van Aalst

Het Land van Aalst

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Uitgegeven door de geschiedkundige vereniging ,,Het Land van Aalst'', met de steun van de Vlaamse Gemeenschap, het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen en de Stad Aalst.

Prijs voor een jaarabonnement:
Leden: 500 fr. - Steunende leden: 800 fr. - Ereleden: 1200 fr.
Te storten op rek. 000-0586911-61 van Het Land van Aalst, Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem.

De vereniging werd opgericht in 1949 en heeft als werkgebied de gemeenten van de vroegere bestuurlijke eenheid ,,Het Land van Aalst'' in haar grootste uitgestrektheid, alsmede van enkele aangrenzende Oostvlaamse gemeenten (grosso modo de streek tussen Schelde en Dender).
Initiatiefnemers en stichters waren Albert Van Lil (beheerder 1949-66) en + Jozef Van Overstraeten (voorzitter 1949-52). Tot de stichters hoorden eveneens + Arthur Broeckaert, + Hendrik Vangassen (voorzitter (1954-63), + Jozef Van Cleemput, + Jozef De Brouwer, + Valère Gaublomme, Frits Van Acker, Basiel Boel, + Marcel Cornelis, en + Jules Pieters. Latere voorzitters waren + Jozef Borremans (1953-1954), Frits Courteaux (1963-1980) en Luc De Rijck (1980-1984), beiden erevoorzitter.

Het bestuur van de vereniging is als volgt samengesteld:
Luc Robijns, voorzitter
Marcel Cock, ondervoorzitter
Basiel Boel (verslaggever), Sylvain De Lange (redacteur), Clemens Uyttersprot (erebestuurslid), Marc Uyttersprot (bibliothecaris-archivaris), Geert Van Bockstaele (beheerder), Dirk Van de Perre (redactiesecretaris), Georges Vande Winkel (bibliografie), Albert Van Lil (erebestuurslid), Wilfried Vernaeve (redacteur).

Ledenadminstratie en algemene correspondentie:
Geert Van Bockstaele, Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem
tel. (091) 60 19 04.
Redactiesecretariaat en toezending kopij:
Dirk Van de Perre, Hoogstraat 23, 9401 Ninove-Pollare
tel. (054) 33 73 27.

Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikel.
Verantwoordelijke uitgever: Dirk Van de Perre
Zetel van de vereniging: Tulpstraat 1, 9308 Aalst-Hofstade
Kaftontwerp: Bart Maris
Drukker: De Riemaecker, Nukerkeplein 9, 9681 Nukerke, (055)21 14 04

Op de kaft is de penning van ,,Het Land van Aalst'' (1617) weergegeven. Op de voorzijde staat het wapenschild van de twee steden Aalst en Geraardsbergen, op de achterzijde dat van de vijf baronieën Rode, Gavere, Zottegem, Boelare en Schorisse.

ISSN 0778-7731

BRIEVEN VAN CHARLES WOESTE AAN JEAN-BAPTISTE EN ROMAIN MOYERSOEN 1874-1921

D. PODEVIJN

Inleiding 145
I. Charles Woeste (°1837- + 1922) 147
II. Brieven aan Jean-Baptiste Moyersoen (1872-1876) 151
III. Brieven aan Romain Moyersoen (1894-1921) 165
Nawoord 199
Bibliografie 200
Index 201

INLEIDING

De naam Charles Woeste wordt meestal onmiddellijk geassocieerd met deze van Adolf Daens. Het Daensisme is echter voor de geschiedschrijving nagenoeg een afgegrazen wei: het beschikbare bronnenmateriaal werd gebruikt, herbruikt en als historicus heeft men dan ook het gevoel dat het tot op de draad versleten is.

Ten overstaan van het 'Daensisme' werden verschillende interpretaties en standpunten ingenomen door o.a. Luc Delaforterie die een emotioneel getuigenis schreef, Professor Karel Van Isacker en Professor Lode Wils die elk op hun beurt het onderwerp op een objectiefwetenschappelijk wijze benaderden, Dr. Frans-Jos Verdoodt lanceerde in zijn licentiaatsthesis het begrip 'Planquaertisme' en in zijn doctoraal proefschrift onthulde hij onder meer de rol van Baron de Béthune, Reinoud D'Haese onderzocht hoe het Daensisme na de Eerste Wereldoorlog ten dele in het Vlaams-nationalisme geïncorporeerd werd, Geert van Bockstaele vond en publiceerde briefwisseling van priester Daens en over het aandeel van Mgr. Stillemans bereidt de kanselier van het bisdom Gent, Kanunnik Ludo Collin, een doctoraal proefschrift voor.

Ten slotte mogen we de geëngageerde roman over de figuur van Pieter Daens van Louis-Paul Boon niet vergeten die als basis voor het filmmanuscript diende en die dus ook de mythevorming over het Daensisme, die als een strijd tussen Woeste en Daens wordt voorgesteld, versterkte. Is nu het doek over het Daensisme gevallen?

Ik denk het niet, want er ontbreekt nog één belangrijke schakel in de historiografie: het archief van Charles Woeste, dat volgens de familie

nog steeds in goede staat verkeert, is de missing-link. Charles Woeste liet ons inderdaad slechts zijn apologetische geschriften na, die — hoe kan het ook anders — ook onwaarheden bevatten.

De voorliggende bronnenpublikatie sluit aan bij de gedeeltelijke bronnenpublikatie van de briefwisseling van Charles Woeste aan Jean-Baptiste Moyersoen die in 1968 door Dr. Marcel Cordemans werd verzorgd en bevat de overige, nog niet eerder gepubliceerde brieven van Charles Woeste aan Jean-Baptiste Moyersoen evenals de brieven aan Romain Moyersoen en omvat de periode tijdens dewelke Charles Woeste als volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Aalst in het parlement zetelde (1874-1922).

De confrontatie tussen Woeste en Daens vormt slechts een fractie van de politieke activiteiten van Charles Woeste en deze publikatie bevat enkele brieven waarin Charles Woeste zijn opvatting over Daens heeft neergeschreven. Toch belicht de voorliggende publikatie ook talrijke andere en nieuwe facetten uit het leven van deze Belgische staatsman waardoor de grenzen van de confrontatie Woeste-Daensisme ruim overschreden worden.

De brieven van Jean-Baptiste Moyersoen bevinden zich in het familiearchief van de familie Moyersoen te Aalst en deze van Baron Romain Moyersoen bevinden zich in het bij het KADOC gedeponeerde archief in Leuven. Gezien het gebruikte bronnenmateriaal uit deze archieven afkomstig is werden er geen aparte verwijzingen ter zake in de tekst opgenomen.

Ten slotte wil ik in de eerste plaats oud-minister Ludovic Moyersoen bedanken omdat ik deze brieven uit het archief van zijn grootvader, Jean-Baptiste Moyersoen, en zijn vader, Baron Romain Moyersoen, mocht publiceren. Het handschrift van Charles Woeste was aanvankelijk niet makkelijk om lezen, maar ook hier baart oefening kunst en met de bereidwillige hulp van oud-leraar en oud-collega Gilbert Coens kon de taalkundige kroon op het werk gezet worden.

Voor de illustraties mochten we een dankbaar beroep doen op de welwillende medewerking van het KADOC te Leuven en Dirk Impens, producer van de Daens-film, stelde ons via de Aalsterse stadsarchivaris-conservator, Karel Baert, enkel beelden uit de gloednieuwe film ter beschikking.

Publiceren kost geld, veel geld, en hiervoor is het goed dat een historische vereniging een helpende hand kan reiken. Ik houd er dan ook aan het bestuur van *Het Land van Aalst*, en in het bijzonder Geert van Bockstaele en Dirk Van de Perre, te danken voor de samenwerking.

I. CHARLES WOESTE (°1837- + 1922).

Als zoon van Edouard Woeste, een Duitse protestantse emigrant, en Constance Vauthier, die katholiek was, werd Charles Woeste op 26 februari 1837 in Brussel geboren. Een belangrijke gebeurtenis uit zijn jeugdjaren, hij besteedde er in zijn *Mémoires* uitgebreid aandacht aan, was zijn bekering tot het katholicisme. Als leerling doorliep hij het koninklijk atheneum in Brussel en nadien studeerde hij aan de Vrije Universiteit van Brussel rechten. Na zijn rechtsstudies liet hij zich aan de Brusselse balie inschrijven en al snel maakte hij naam als bekwaam advocaat.

In 1866 huwde hij met de dochter van luitenant-generaal baron Greindl.

Reeds voor zijn huwelijk was hij politiek actief via diverse publikaties en tijdens het eerste Congres van Mechelen in 1863 sprak hij over de strijd en de overwinningen van de kerk. Hij was nauw betrokken bij de werking van de 'Union Catholique', een vereniging die in oktober 1866 werd opgericht om de rechten en de vrijheden van katholieken beter te kunnen verdedigen en beschermen. Hij was ook actief als redenaar voor de 'Fédération des Cercles Catholiques'. Ondertussen volgde Charles Woeste in 1868 de overleden Eduard Ducpétiaux op als hoofdredacteur van de *Revue Générale*.

De conservatieve katholieken boekten naar aanleiding van de nationale verkiezingen van 14 juni 1870 een overwinning en het betekende het begin van 8 jaar katholiek bewind. Charles Woeste, die zich in Brugge had kandidaat gesteld, haalde het echter niet. Een tweede mislukking volgde in Dendermonde. Na het overlijden van de jonge Aalsterse katholieke volksvertegenwoordiger, Albert Liénart op 23 juni 1871, kreeg Charles Woeste, met de steun van Jean-Baptiste Moyersoen, een kans in Aalst.

Op 9 juni 1874 werd hij tot volksvertegenwoordiger van het arrondissement Aalst verkozen. Een van de eerste dossiers die hij opvolgde, op vraag van Jean-Baptiste Moyersoen, waren de besprekingen tussen de Nederlandse en de Belgische regering in verband met een ontwerp van Conventie over het kanaal en de spoorweg van Terneuzen.

Een hoogtepunt in zijn politieke carrière was zijn benoeming door Leopold II tot minister van Justitie op 14 juni 1884. Zijn ministerschap was echter van korte duur omwille van het controversiële wetsvoorstel op het onderwijs dat hij had neergelegd. Op 22 oktober 1884 werd hij de laan uitgestuurd en hierdoor bekoelden de betrekkingen met het Koninklijk Paleis.

Als leidsman van de conservatieve katholieken, als voorzitter van de Federatie van Katholieke Kringen én als conservatief volksvertegenwoordiger was hij bijzonder actief en verdedigde hij in het Parlement de belangen van het arrondissement Aalst voor zover deze met de nationale

(conservatieve katholieke) belangen te rijmen waren. Dit was o.m. het geval n.a.v. de hernieuwing van het handelsverdrag met Duitsland in 1892 dat voor het arrondissement Aalst nadelig was maar bijzonder gunstig voor de haven van Antwerpen. Woeste verwierp het verzoek van de Aalsterse industriëlen om de in het verdrag voorziene in- en uitvoerrechten aan te passen.

De hardste noten moest Charles Woeste op parlementair vlak kraken tijdens het laatste decennium van de 19de eeuw. Vooreerst was er de invoering van het Algemeen Meervoudig Stemrecht door een grondwetsherziening op 7 september 1893. Vervolgens was er de opkomst, naar aanleiding van de nationale verkiezingen van 14 oktober 1894, van de Christene Volkspartij in het arrondissement Aalst met als boegbeeld priester Adolf Daens. Over de strijd tussen de beide volksvertegenwoordigers in het parlement is er reeds veel inkt gevloeid waarbij de rol van Charles Woeste in het conflict, afgezien van zijn oogverblindende hardnekkigheid, enigszins werd overdreven en de actie van de overige protagonisten werd onderschat.

Zijn obstinate negatieve houding tegenover maatschappelijke problemen zoals de noodzakelijke invoering van de persoonlijke dienstplicht, de sociale verzekeringen en de opkomst van de standen en de standenvertegenwoordiging binnen de Katholieke Partij maakten Charles Woeste na de Eerste Wereldoorlog tot een anachronisme waardoor zijn houding ten overstaan van Romain Moyersoen in verband met de christendemocratie, de Vlaamse beweging en de sociale problemen eerder balorig overkomt.

In de marge van zijn politieke activiteiten was Charles Woeste echter een succesvol advocaat bij het Hof van Cassatie en belangrijke Belgische politici, waaronder Romain Moyersoen en Prosper Poullet — die er echter nooit één dossier te behandelen kregen — , liepen stage bij hem. Een van de talrijke zaken die hij voor het Hof van Cassatie verdedigde was het conflict tussen het socialistische dagblad *Vooruit* en de Gentse familie de Hemptinne in 1912. In de Belgische rechtsgeschiedenis geldt dit arrest van het Hof van Cassatie als een schoolvoorbeeld van de regel dat journalisten, schrijvers en uitgevers niets bekend mogen maken over het privé leven van private personen. Wat was er gebeurd?

Naar aanleiding van het overlijden van graaf Joseph de Hemptinne (1822-1909), Gents katoenindustrieel en vanaf 1871 nationaal voorzitter van het Sint-Vincentius a Paologenootschap, één van de talrijke katholieke „goede werken", publiceerde het socialistisch dagblad *Vooruit* op 16 februari 1909 een artikel onder titel „Brief uit den hemel" waarbij de overledene in bepaalde passages over de hekel werd gehaald. De erfgenamen van de overledene stelden zich burgerlijke partij en eisten een schadevergoeding van 10.000 fr. evenals 1.000 fr. voor de te voorziene publikatiekosten van het vonnis en de publikatie van het vonnis in het dagblad *Vooruit*. Ferdinand Hardyns werd aansprakelijk gesteld voor het artikel en de procesgang kon beginnen van een vonnis in eerste aan-

Charles Woeste (Brussel, °1837- + 1922), (L. Moyersoen, Aalst).

leg bij verstek over verzet naar een nieuwe behandeling in eerste aanleg én een bevestiging van het vonnis, naar het Hof van Beroep en uiteindelijk het Hof van Cassatie. De familie de Hemptinne kreeg een schadevergoeding van 2.150 fr. toegewezen. Pleitbezorger van deze laatsten was Charles Woeste.

Als gewiekst advocaat en gefourneerde politicus heeft Charles Woeste gedurende zijn leven met talrijke mensen, en niet enkel met priester Adolf Daens, overhoop gelegen. Zijn aartsconservatieve ingesteldheid was een spoorslag niet enkel voor de Daensisten maar voor allen die de emancipatie van de werkende stand nastreefden, om zich nog meer te engageren.

Deze reactionair kreeg voor zijn politieke loopbaan nog tijdens zijn leven erkenning: in november 1891 werd hij tot minister van Staat benoemd en in 1914 werd hij in de adelstand verheven.

II. BRIEVEN AAN JEAN-BAPTISTE MOYERSOEN (1872-1876).

Jean-Baptiste Moyersoen (°1822- + 1883).

Met Andreas Moyersoen, bier- en hophandelaar, vestigde de familie Moyersoen zich halverwege de 18de eeuw te Aalst. Jean-Baptiste Moyersoen, de vader van Romain, werd geboren op 11 oktober 1822 en hij was in 1831 één der eerste studenten van het pas heropende jezuïetencollege te Aalst meer bleef er niet lang om in de wijnhandel te kunnen helpen. In 1868 huwde hij met Eugenie van den Hende, afkomstig van een oude Aalsterse patriciërsfamilie die sinds de 15de eeuw ambten bekleedde in het Aalsterse stadsmagistraat. Jean-Baptiste Moyersoen engageerde zich op cultureel en politiek vlak te Aalst. Zo was hij in 1872 medestichter van het Zang-, Toneel- en Letterkundig Gezelschap ,,Het Land van Riem'' en werd er nadien erevoorzitter van.

Op politiek vlak profileerde Jean-Baptiste Moyersoen zich als een overtuigd katholiek door in 1866 een politieke propagandaorgaan ,,De Bokkenrijders'' op te richten, dit in het verlengde van het eerste Congres van Mechelen in 1863 en waar Charles Woeste ook het woord voerde, o.a. over de plichten van de katholieken in maart 1866. In 1872 legde Jean-Baptiste Moyersoen op 2 juli de eed af als provincieraadslid van Oost-Vlaanderen. Hij zetelde er tot aan zijn dood in 1883. Hij was het die Charles Woeste, na zijn mislukking in Brugge, in Aalst als volksvertegenwoordiger (1874-1922) lanceerde.

Jean-Baptiste overleed na een pijnlijke ziekte op 28 oktober 1883.

Jean-Baptiste Moyersoen, (Aalst, °1822- + 1883), (L. Moyersoen, Aalst).

1

Charles Woeste feliciteert Jean-Baptiste Moyersoen met verkiezing tot provinciaal raadslid in Oost-Vlaanderen.

Cher Monsieur,

Je m'empresse de vous envoyer mes plus vives félicitations au sujet de votre nomination au conseil provincial. Grâce à Dieu, votre province a marché admirablement. Mais le conseil ne pouvait renfermer de membres plus dévoués et plus énergiques que vous.

Encore une fois mille compliments et amitiés.

Brux. 27 mai 1872. *Ch. Woeste*

Admirablement: bewonderenswaardig, uitmuntend, meesterlijk.
Renfermer: bevatten.

2

Charles Woeste heeft bij Graaf François de Borchgrave (°Marlinne, 1835- + 1902), kabinetschef van de minister van Buitenlandse Zaken Graaf d'Aspremont Lynden, inlichtingen in verband met een ontwerp van Conventie over het Kanaal en de spoorweg van Terneuzen ingewonnen (1).

Cher Monsieur,

M. de Borchgrave, chef du cabinet de M. d'Aspremont m'envoie le billet ci-joint. Donc, un peu de patience jusqu'à la fin de la semaine.

Je reçois avis d'aller lundi à Grammont. En attendant le plaisir de vous recevoir, recevez toutes mes amitiés.

Ch. Woeste

Brux. 13 mai 74.

(1) Cordemans, *Verkiezingen*, 148 Van Molle, *Parlement*, 64.

3

Charles Woeste stuurt aan Jean-Baptiste Moyersoen een nota over de toepasselijke tarieven op het kanaal Gent-Terneuzen en deelt mee dat er nog steeds geen definitief antwoord uit Den Haag in verband met de lopende onderhandelingen is gekomen.

Brux. 16 mai 74

Cher Monsieur,

Vous trouverez ci-joint 1° une petite note du département des affaires étrangères relativement à l'application des tarifs au canal de Terneuzen; 2° ma réponse aux questions que vous m'avez posées.

On n' pas encore reçu au ministère la réponse definitive de la Haye. On l'attend d'heure en heure. On presse pour que tout soit fini avant les élections.

Tout à vous,

Ch. Woeste

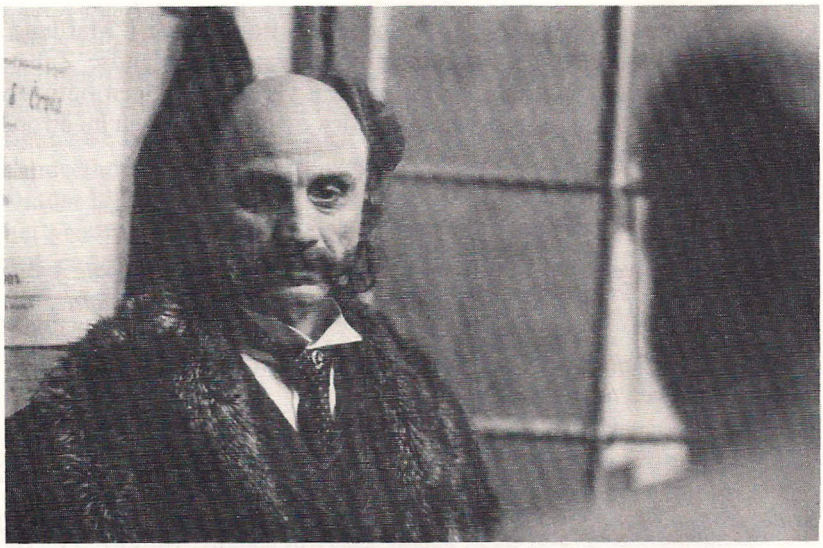

Op 9 juni 1874 werd Charles Woeste tot volksvertegenwoordiger van het arrondissement Aalst verkozen, (D. Impens, Brussel; Daensfilm, 1992).

4

Charles Woeste had aan Auguste Beernaert (°Oostende, 1829- + Luzern, 1912), minister van Openbare Werken, uitleg gevraagd over de aanslepende onderhandelingen met Den Haag en beloofde aan zijn beschermer, Jean-Baptiste Moyersoen, dat hij tegen 1 juli voldoening op alle punten zou krijgen (2). Tevens was Woeste nog op zoek naar een kiesarrondissement voor Auguste Beernaert en hij wees Jean-Baptiste Moyersoen op het feit dat de katholieken zich ook in Wallonië dienden te organiseren.

Cher Monsieur Moyersoen,

Je viens de voir M. Beernaert à votre intention et je lui ai demandé pourqoui les difficultés relative à votre chemin de fer ne se tranchaient pas. Il m'a déclaré que tout était arrangé à La Haye; que la commission internationale se réunnissait au ministère des trauvaux publics le 17 de ce mois; qu'après cette réunion, il n'y aurait plus qu'à échanger les ratifications et que dès lors il y avait tout lieu d'espérer que pour le premier juillet vous auriez satisfaction sur tous les points.

Il me paraît donc que tout se réduit à une question de jours, et que l'accord étant certain, il ne faut plus vous armer que d'un peu de patience.

M. Beernaert ne songe pas à se retirer et tout fait espérer que d'ici au mois de novembre, on lui aura trouvé un arrondissement. On en met déjà deux ou trois à sa disposition. Mais il est indispensable qu'on s'organise dès maintenant, en vue de 1876, dans les provinces Wallones.

Mes hommages à Madame Moyersoen et mes amitiés dévoués pour vous.

Brux. 19 juin 1874. *Ch. Woeste*

Songer: denken
Trancher: eindigen

5

In juli 1874 waren de ratificaties tussen Den Haag en Brussel nog steeds niet uitgewisseld. Op aanraden van de Borchgrave besloot Charles Woeste een officieel schrijven in naam van ,,meerdere invloedrijke kiezers uit het arrondissement Aalst en Sint-Niklaas'' naar de minister van

(2) Van Molle, *Parlement*, 10-11.

Buitenlandse Zaken te sturen. Ook bij Beernaert zou hij de zaak opnieuw aankaarten.

Cher Monsieur,

Les ratifications ne sont pas encores échangées. Pour les hâter, je viens, d'après les conseils de m. de Borchgrave, d'adresser une lettre officielle au ministre des affaires étrangères, au nom „de plusieurs électeurs influents des arrondissement d'Alost et de St. Nicolas". Je recommanderai aussi l'affaire de nouveau à Beernaert.

Vous ne me donnez pas de nouvelles de Madame Moyersoen. J'espère qu'elle se porte bien. Veuillez lui présenter mes hommages et agréer mes salutations affectueuses.

Brux. 9 juillet 74 *Ch. Woeste*

6

Charles Woeste steunde Jean-Baptiste Moyersoen bij het behartigen van zijn zakelijke belangen. Hier o.m. in verband met de aankoop van Rijnwijnen, de tarieven in Elzas-Lotharingen en natuurlijk de zaak Terneuzen.

Cher Monsieur,

M. Beernaert vient de me promettre d'écrire tout de suite pour qu'on termine équitablement votre concertation relative aux vins de Rhin.

Quant à l'affaire de Terneuzen, l'intervention de la Chambre est en effet nécessaire. Seulement, après l'échanges des ratifications qui se peut tarder, les petits avantages de détail dont jouissant les ports belges seront étendus à celui de Terneuzen. En ce qui concerne les tarifs d'Alsace-Lorraine, ces tarifs ne sont pas mis en vigueur en Alsace, et ne peuvent dès lors être étendus au pays.

Mille amitiés affectueuses.

Brux. 21 juill. 74 *Ch. Woeste*

Mes hommages à Madame Moyersoen.

7

Vanuit het buitenverblijf van zijn schoonbroer, generaal Greindl, in Blankenberge adviseert Charles Woeste Jean-Baptiste Moyersoen om de minnelijke schikking in verband met de aankoop van wijnen te aanvaarden. De regeling van de overeenkomst met Nederland met het oog op de verbetering van de scheepvaart op het kanaal Gent-Terneuzen wordt uitgesteld tot november 1874.

Cher Monsieur,

J'ai reçu précisément hier de M. Beernaert la note ci-jointe relative à vos vins. Ce n'est pas ce que je lui avais demandé et je lui écris pour lui prier instamment d'écrire au bureau d'Alost pour terminer l'affaire à l'amiable.

Mais, dans tous les cas, il ne me paraît pas que celle-ci vaille un prix. Si la note dit vrai; vous vous seriez contenté d'une indemnité de 248 frs. J'ignore combien valent les 111 litres manquants, mais il me paraît que la différence entre votre prétention et l'offre de l'administration (paiement du pied de la facture) est trop minime pour vous donner les ennuis d'un procés.

Tout à vous

Blankenberghe, 24 août 1874 *Ch. Woeste*

Note sur la question de l'arrangement à intervenir avec les Pays-Bas à l'effet d'améliorer la navigation sur le canal de Gand à Terneuzen.
Le Département des Affaires Etrangères n'a pas encore reçu des Travaux Publics le projet définitif de l'arrangement à conclure avec les Pays-Bas. Au surplus les ratifications ne pourront être échangées qu'après l'approbation des Chambres. Tout sera préparé pour le mois de novembre, de manière à perdre le moins de temps possible.

10-7-74

Amiable: vriendschappelijk
Approbation: (v.) toestemming

8

Charles Woeste ontraadt Jean-Baptiste Moyersoen om een proces tegen de Belgische Staat i.v.m. de aankoop van wijnen te beginnen.

Blankenberghe, 31 août

Cher Monsieur,

Je vous ai dit qu'à la suite de la réception de la note de l'administration, j'avais écrit à M. Beernaert pour le prier, comme vous me l'aviez demandé, de mander au Bureau d'Alost de terminer l'affaire équitablement. M. Beernaert me répond par lettre ci-jointe. Cette réponse signifie que, selon lui, l'administration n'a pas d'autre parti à prendre que de maintenir l'offre qu'elle vous a faite par l'exploit de 27 juin.

Dans ces circonstances, vous n'avez que deux partis à prendre.

Ou bien accepter les propositions de l'administration.

Ou bien lui faire un procès.

Le procès aurait pour objet de réclamer de l'Etat le prix des vins et de lui abandonner ceux-ci.

Mais je doute fort qu'une telle prétention soit accueillie par les Tribunaux. Si vous pouviez établir que vous avez revendu les vins avant leur arrivée et que votre acheteur les a réfusés par suite du déficit, j'incline à croire que la justice consacrerait votre prétention. Mais, à défaut de cette preuve, et en présence de cette circonstance que vous vendez par bouteilles aussi bien que par pièces, je ne crois pas que vous puissiez triompher; d'autant plus que l'expertise établit que le vin n'avait pas perdu.

A la verité cette expertise n'a pas été contradictoire. Mais la loi n'exige pas qu'elle le soit et si d'ordinaire on procède ainsi, il n'y a pas là d'obligation rigoureuse.

Vous obtiendrez, je crois, d'autant plus difficilement une nouvelle expertise, que deux mois se sont écoulés depuis lors. D'ailleurs vous n'êtes pas certain que les constatations de l'expertise soient erronées et dès lors il ne serait pas prudent de vous exposér à des frais peut-être élevés.

Je vous engage donc à retirer les vins aux conditions de l'expertise. Je conviens qu'il eût été préférable d'obtenir, par transaction, une bonification supérieure à celle qu'elle vous alloue.

Mais puisque la chose est impossible, je crois que le léger préjudice que vous en essuierez vaudra encore mieux qu'un procès douteux.

Tout à vous,

Ch. Woeste

J'ai reçu des demandes de Mm. Van Vuchelen et Vital Van Wambeke pour la justice de paix. Je suis votre conseil de ne pas m'engager.

Je suis retenu ici par un bobo au pied qui commençait lors de votre aimable visite. Il n'est pour ainsi dire interdit de marcher et cela pour plusieurs jours encore.

Bobo: (m.) pijn
Equitablement: rechtvaardig, billijk
Erroné: verkeerd, vals
Essuyer: lijden
Préjudice: (m.) nadeel, schade

9

Charles Woeste deelt aan Jean-Baptiste Moyersoen mee dat de benoeming van een vrederechter in Aalst in orde is.

Cher Monsieur Moyersoen,

J'ai le plaisir de vous annoncer qu'après des efforts inouïs, nous l'avons emporté au sujet de la nomination d'un juge de paix à Alost. Antheunis est écarté et la nomination de M. Verlinden, avocat et conseiller provincial à Ypres est à la signature royale. J'espère que du coté du roi, aucun obstacle ne se produira, mais je vous assure que la lutte a été chaude; nous avons dû saisir le conseil des ministres de la question.

Cette nouvelle n'est pas encore officielle; je vous la communique donc à vous seul.

Mes hommages respectueux à M. Moyersoen.

Tout vous à vous,

Brux. 28 sept. 1874 *Ch. Woeste*

Ecarter: verwijderen
Inouï: ongehoord
Saisir: aangrijpen

10

De problemen met de spoorweg van Terneuzen blijven aanslepen en in verband met een rechtszaak tussen Van den Hende en Levionnois beveelt Charles Woeste een minnelijke schikking aan.

Mon cher Monsieur,

J'ai vu M. Beernaert et je l'ai entretenu de votre chemin de fer.

La situation est celle-ci: actuellement, il n'est pas question du rachat du chemin de fer par l'Etat. Seulement, si la Hollande voulait renoncer à la perpétuité inscrite dans l'art. 11 de la Convention soumise aux chambres, le gouvernement se montrerait disposé à effectuer ce rachat. La proposition de renoncer à la clause de perpétuité est soumise à la Hollande qui n'a pas encore répondu. Son assentiment est douteux, mais en tout cas, avant que sa réponse me parvienne, aucune résolution ne sera prise.
La convention sera probablement discutée par les chambres hollandaises en octobre. Si elle y est votée, le gouvernement belge la maintiendra devant nos chambres, avec ou sans perpetuité. Mais le ministre n'est pas sûr du tout du succès. En tout cas, il conservera au chemin de fer, les tarifs dont il jouit actuellement.

En d'autres termes, et pour le moment, comme je vous le disais l'autre jour, la question est toujours au même point.

Je vous prie de garder pour vous les renseignements qui précèdent et qui ont une notion confidentielle.

J'ai reçu le dossier de mademoiselle Van den Hende. Je résume mon appréciation dans la note ci-jointe.

L'affaire me paraît présenter des chances de succés, mais cependant douteux.

A raison de peu d'importance qu'elle revêt, je crois qu'il vaudrait mieux de pas pousser les choses plus loin. En effet l'arrêt de Gand vous reconnaît le droit de passage, mais moyennant indemnité. Cette indemnité ne peut être bien élévée. Si vous perdiez en cassation, vous auriez à payer les frais et de plus l'indemnité.

A votre place, j'entrerais donc en rapport avec Levionnois pour fixer l'indemnité à l'amiable.

Si cependant vous désiriez aller en cassation, je suis à vos ordres.

La note jointe pourrait être, après lecture par vous, communiquée à M. Eeman. Il m'a demandé de lui faire connaître mon avis, et je lui écris que vous lui enverriez la dite note.

Mes hommages respectueux à Madame Moyersoen.

Tout à vous,

Ch. Woeste

Je pars le 10 pour Blankenberghe où je vais rejoindre ma femme et ma belle-mère. Celle-ci est toujours fort accablée du malheur qui l'a frappée, et je vais par suite passer mes vacances dans une sorte de réclusion.

Bruxelles, 3 août 1875

Assentiment: (m.) toestemming
Effectuer: uitvoeren
Rachat: (m.) terugkoop

11

Charles Woeste deelt een stand van zaken mee in verband met de zaak Terneuzen, door de ontevredenheid van Antwerpen en Brugge wordt de ondertekening opnieuw uitgesteld. Tevens haalt hij scherp uit naar *Le Courrier de Bruxelles*, die in 1871 werd omgevormd van een gematigd liberaal-katholiek weekblad tot een ultramontaans en antiregeringsgezind dagblad (3).

(3) Lamberts, *Kruistocht*,52, 87.

Cher Monsieur Moyersoen,

Voici où on est l'affaire de Terneuzen.

Vous savez que la convention a été signée avec la Hollande, qu'elle a été déposée à la chambre, que les sections l'ont examinée et qu'elle est actuellement en section centrale.

Seulement, elle ne doit pas seulement être ratifiée par les chambres belges, mais aussi par les chambres hollandaises. Or, celles-ci ont remis l'examen à une session ultérieure qu'elles doivent tenir dans le courant de l'été.

D'autre part, à raison de mécontentement d'Anvers et de Bruges, il n'est rien moins que certain que nos chambres ratifieraient la convention. C'est pourquoi le gouvernement négocie avec la Hollande, pour en modifier certaines parties et notamment le fameux art. 11.

Je résulte de ces causes combinées que probablement la Convention ne pourra être votée en Hollande que vers la fin de l'été, et chez nous qu'au commencement de la session prochaine.

Peut-être serez-vous contrarié de ce retard. Il vaut mieux ajourner de quelques mois que de s'exposer à voir la convention rejetée. Et puis il faut aussi tâcher de faire quelque chose pour Anvers. Car si nous perdions Anvers en 1876, nous tomberions du pouvoir.

Si du reste vous aviez quelques renseignements à me fournir au sujet de la convention, je serais heureux de les transmettre aux ministre en les appuyant.

Tout à vous,

Ch. Woeste

Le pays a été bien menacé dans ces dernières semaines et le patriotisme a fait un devoir à la droite de se taire. De là notre silence qui, je vous assure, nous a bien coûté.

Mais Le Courrier de Bruxelles nous fait un mal énorme. Si nos amis ne provoquent pas le désabonnement à ce journal, je crains fort que les élections de 1876 tournent contre nous.

En attaquant toujours le ministère et la majorité, il nous divise et fortifie nos adversaires.

Bruxelles, 20 août 75

Contrarier: tegenwerken, dwarsbomen
Tâcher: trachten
Ultérieur: later

12

In de zaak Terneuzen is er een status quo en Charles Woeste heeft geen vertrouwen in de houding van het Belgisch parlement ten overstaan van de Conventie.

Cher Monsieur,

J'ai pris les informations que vous m'avez demandées.

Il n'y a absolument rien de nouveau relativement à Terneuzen. Le ministre n'a pas reçu de réponse du Cabinet de La Haye relativement à la demande de modification à apporter à l'art. 11.

Les choses en restent donc au même point qu'il y a deux mois. Il est probable que les chambres hollandaises statueront ce mois-ci de la Convention. Mais, en supposant qu'elle soit votée à la Haye, passera-t-elle chez nous? Cela reste très douteux.

Recevez, je vous prie, l'assurance de mes sentiments dévoués.

Ch. Woeste

J'ai déposé le pourvoi de Mademoiselle Van den Hende contre l'arrêt de Gand.

Modification: (v.) wijziging, verandering
Statuer: vaststellen

13

In februari 1876 zit de zaak Terneuzen nog steeds muurvast en de regering is zeker niet gehaast.

Mon cher Monsieur,

Je viens de recevoir le paquet de houblons que vous avez eu la gracieuseté de m'envoyer. Je vous en suis bien reconnaissant et j'espère que le remède produira l'heureux effet que vous m'avez fait entrevoir.

Je crains de nouveaux retards dans la discussion de l'affaire de Terneuzen. Le ministère a dit au rapporteur de la section centrale de ne pas hâter la terminaison de son travail. Il paraît qu'on négocie toujours avec La Haye et qu'on espère obtenir des conditions plus favorables. Et puis, il faut doubler le cap des tempêtes, c'est à dire les élections!

Vous venez d'avoir un deuil de famille pour lequel je vous réitère mes condoléances affectueuses. Veuillez présenter à Madame Moyersoen mes hommages respectueux et agrées.

L'assurance de mes sentiments devoués.

Brux. 9 fév. 1876 *Ch. Woeste*

Entrevoir: vermoeden, bespeuren
Houblon: hop
Réiterer: herhalen

III. BRIEVEN AAN ROMAIN MOYERSOEN (1894-1921)

Baron Romain Moyersoen (°1870- + 1967)

Baron Romain Moyersoen werd geboren op 2 september 1870, de dag van de slag bij Sedan. Zijn vader overleed toen hij 13 jaar oud was en zijn moeder bleef alleen achter met tien kinderen. Romain was de eerste van de familie Moyersoen die universitaire studies deed en advocaat werd. Na het jezuïetencollege in Aalst te hebben doorlopen liet hij zich als student in het Collège Notre Dame de la Paix in Namen inschrijven. Hij volgde er de voorbereidende lessen voor de rechtsstudies waarna hij aan de Katholieke Universiteit in Leuven tot Doctor in de Rechten promoveerde. Ook volgde hij er de leergangen van de School voor Politieke en Sociale Wetenschappen waar hij van professoren zoals Victor Brants en Van den Heuvel de basis kreeg voor zijn sociaal engagement. Als student nam Romain Moyersoen het zakelijk beheer van de gezinsbelangen waar; een ervaring die in de loop van zijn politieke carrière zeker haar vruchten zou afwerpen.

In 1895, één jaar voor zijn huwelijk met Aline Liénart — die hem 10 kinderen schonk: vijf meisjes, waarvan er twee kort na de geboorte stierven, en vijf jongens — werd Romain Moyersoen tot gemeenteraadslid in Aalst verkozen en met een onderbreking van vijf jaar (1922 tot 1927) nam hij deze functie tot 1938 waar. Op gemeentelijk vlak vervulde hij nog mandaten als schepen en als burgemeester.

In januari 1908 volgde hij de overleden Léon de Béthune op als schepen van Financiën en Romain Moyersoen ontpopte zich als een zuinig beheerder van de openbare financiën. De Aalsterse Burgemeester Félix de Hert overleed in februari 1925 en ook zijn opvolger, Eugeen Bosteels, overleed schielijk. Op aandringen van de Provinciegouverneur, Graaf André de Kerchove, van Eerste Minister Prosper Poullet en van Minister van Binnenlandse Zaken Edouard Rolin Jaequemyns aanvaardde Romain Moyersoen zijn nieuwe politieke opdracht. De gemeenteraadsverkiezingen van 1926 werden door de katholieke partij in Aalst gewonnen en Romain Moyersoen bleef burgemeester. Pas op 25 april 1933 werd hij door de socialist, Alfred Nichels, opgevolgd die samen met het VNV de stad bestuurde. De spanningen tussen deze twee partijen liepen echter zo hoog op dat een nieuw verbond, ditmaal met de liberalen zich opdrong. Na drie maand besturen liep ook deze coalitie op de klippen en de katholieken traden opnieuw in het schepencollege. Romain Moyersoen werd schepen van Onderwijs en bleef dit gedurende drie jaar tot juli 1937.

Op het provinciale niveau zetelde Romain Moyersoen van 1900 tot 1907 als raadslid in de Oostvlaamse provincieraad.

Een belangrijke politieke rol bleek voor Romain Moyersoen ook op het nationale vlak te zijn weggelegd. Zijn nationale politieke carrière startte in 1910 met de rechtstreekse verkiezing tot volksvertegenwoordiger. Naar aanleiding van de eerste naoorlogse nationale verkiezingen in 1919 stond Romain Moyersoen — tegen de zin van Charles Woeste — zijn verkiesbare plaats af aan de afgevaardigde van de christelijke arbeidersbeweging, Petrus van Schuylenbergh. Tijdens de eerstvolgende nationale verkiezingen volgde zijn rehabilitatie.

In de Senaat zetelde hij eerst als provinciaal gecoöpteerd (1921-1936) en nadien als nationaal gecoöpteerd senator (1936-1946, 1947-1950). Van 1936 tot

Romain Moyersoen (Aalst, °1870- + 1967), (L. Moyersoen, Aalst).

1939 nam hij het voorzitterschap van de hoge vergadering waar. Fractieleider van de katholieke partij in de senaat was hij van 1939 tot 1946.

Tweemaal werd hij door de Koning tot minister benoemd: in de regering Theunis was hij van 1921 tot 1924 minister van Nijverheid, Arbeid en Ravitaillering en nadien werd hij, in opvolging van Aloïs vande Vyvere, tot minister van Economische Zaken en Verwoeste Gewesten aangesteld.

Als minister van Nijverheid, Arbeid en Ravitaillering in de liberaal-katholieke coalitie van Georges Theunis slaagde Romain Moyersoen er ondanks de financiële restricties in om een sociale politiek te ontwikkelen en dit vooral inzake sociale huisvesting met het premiestelsel en de ouderdomspensioenen. Minder succesvol was zijn voorstel tot wijziging van de wet op de achturenarbeid dat in de ogen van de vakbondssecretarissen van het ACV en de socialistische pers geen genade vond. Bij zijn vertrek als minister van Nijverheid, Arbeid en Ravitaillering werd Romain Moyersoen door het overlijden van twee zonen in één maand tijd in zijn persoonlijk leven zwaar getroffen.

De verwijdering van Romain Moyersoen uit de regering was echter van korte duur. Reeds in september 1924 volgde hij Alois vande Vyvere op als minister van Economische Zaken waar hij zich hoofdzakelijk bezighield met de regeling van de oorlogsschade en het herstel van de verwoeste gewesten. Tijdens de kortstondige regering van Aloïs vande Vyvere (13-23 mei 1925) behield Romain Moyersoen zijn ministeriële functie.

Nadat de traditionele partijen tijdens de nationale verkiezingen van 1936 zware klappen hadden geïncasseerd en de extremistische partijen vooruitgang boekten werd Romain Moyersoen, als autoritaire figuur, verkozen tot senaatsvoorzitter. Met strenge hand leidde hij de vergaderingen. Na zijn senaatsvoorzitterschap werd hij tot voorzitter van de katholieke senaatsfractie verkozen.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog zette Romain Moyersoen zich voor zijn stadsgenoten en collega's senatoren actief in. Zijn protest tegen de invoering van de verplichte tewerkstelling leidde tot zijn verbanning uit Aalst naar Antwerpen. Na de bevrijding werd hij door de regent, prins Karel, tot regeringsformateur aangesteld maar hij mislukte in zijn opdracht.

Omwille van zijn verdiensten op politiek vlak voor het land werden hij en heel zijn familie bij K.B. van 8 april 1939 tot de adelstand verheven, en werd hem de titel van ,,Baron'' verleend. Op 12 februari 1946 werd Romain Moyersoen door de Prins-Regent tot minister van Staat verheven.

In de marge van zijn politieke carrière was Romain Moyersoen ook nog op het sociale vlak actief. Rond de eeuwwisseling was hij in het Aalsterse de stuwende kracht achter de oprichting van pensioenkassen en maatschappijen van onderlinge bijstand. Zijn sociaal engagement bereikte in 1921 met zijn aanstelling tot voorzitter van de Landsbond van de Christelijke Mutualiteiten een hoogtepunt. Tevens was hij stichter en voorzitter van ,,de Maatschappij van Goedkope Woningen voor het gewest Aalst'' en internationaal voorzitter van het ,,Werk der Volkstuinen''.

Op tachtigjarige leeftijd verliet Baron Romain Moyersoen de actieve politiek en zijn uitstekende gezondheid liet hem toe om nog gedurende 17 jaar te genieten van de vruchten van zijn werk, zijn kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen. Baron Romain Moyersoen overleed op 21 april 1967.

1

Charles Woeste deelt aan zijn confrator, Romain Moyersoen, het antwoord van Victor Begerem (°Ieper, 1853 - + Gent, 1934), minister van Justitie, mee (4).

Mon cher confrère,

Je vous pris de remettre à Wellekens la lettre ci-joint de M. Begerem.

J'espère maintenant que la nomination ne tardera pas trop.

Votre dévoué,

Ch. Woeste

Brux. 10 oct. 94

On me signale de toutes parts la nécessité d'une impulsion énergique venant d'Alost. On se plaint ça et là de n'avoir pas reçu les publications récentes.

2

Enkele dagen later is de benoeming van Wellekens in een bepaalde functie, Charles Woeste deelt niet mee dewelke, een feit. Op voorwaarde dat de katholieken met de verkiezingen niet verslagen worden door de Christene Volkspartij van priester Adolf Daens (°Aalst, 1839 - + 1907) maakt Charles Woeste met Romain Moyersoen een afspraak voor maandag 15 oktober 1894.

Mon cher confrère,

Voici la nomination de Wellekens, plutôt que je ne l'espérais.

Votre dévoué,

Ch. Woeste

A lundi... à moins que nous ne soyons battus!

Brux. 12 oct. 94

(4) Van Molle, *Parlement*, 11-12.

3

De eerste grote krachtmeting tussen de Christene Volkspartij en de katholieken in Aalst komt er op 14 oktober 1894 met het nieuwe kiesstelsel van het meervoudig algemeen stemrecht (5). Deze veroorzaakt een aardverschuiving in het politieke kamp en Charles Woeste is er danig van onder de indruk. Zodanig dat hij zijn afwezigheid bij de familie Moyersoen betreurt omdat hij anders afscheid zou kunnen nemen als volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Aalst, ,,gemin acht door een onwaardige priester en in de steek gelaten door de bisschop van Gent''.

Mon cher confrère,

Voici une réponse qui n'est pas favorable. Je regrette de ne pas avoir été au logis mercredi: j'aurais pu vous faire mes adieux comme représentant d'Alost. Vilipendé à mon age et après une longue carrière par un prêtre indigne, abandonné par l'évêque de Gand, je ne me sens pas le courage de soutenir plus longtemps une pareille lutte. La calomnie a fait son oeuvre; elle a réussi. C'est la première fois, je pense, qu'on aura vu un évêque assister impassible à ce scandale et bénir l'insulteurs!

Votre Dévoué

Ch. Woeste

Brux. 17 oct. 94

Calomnie: (v.) laster
Impassible: ongevoelig
Vilipender: door het slijk sleuren

(5) Woeste, *Mémoires*, II, 16-19; Luykx, *Politieke*, 212; Moyersoen, *Baron*, 67; Delaforterie, *Priester*, 55-59; Verdoodt, *Daensisme*, 8-9; Van Bockstaele, *Briefwisseling*, 42-44.

Priester Adolf Daens houdt een toespraak voor het werkvolk. (D. Impens, Brussel; Daensfilm, 1992).

4

Charles Woeste is over ,,la loi des quatre infamies'', de nieuwe kieswetgeving voor de gemeenten (de wet van 11 april 1895 aangevuld door de wet van 12 september 1895), bijzonder opgetogen. Door de toepassing van het algemeen meervoudig stemrecht op nationaal vlak kan men op gemeentelijk vlak nog moeilijk het cijskiesrecht handhaven, in de nieuwe kieswetgeving voor de gemeenten wordt een vierde extra-stem verleend aan alle huisvaders, die van 5 tot 20 fr. cijns betalen of bezitter zijn van een goed met een kadastraal inkomen van 150 fr. (6).

Mon cher confrère,

Voici une réponse par la poste.

J'espère que votre voyage sera fructueusement passé. Nous avons doublé le cap de la loi communale, et obtenu pour Alost deux concessions importantes: les 15 frs. et les capacitaires! Et maintenant, à l'oeuvre!

(6) Luykx, *Politieke*, 213-214.

Votre dévoué,

Ch. Woeste

14 avril 95

Capacitaire: (m.) bevoegde
Fructueusement: vruchtbaar

5

Charles Woeste doet een beroep op Romain Moyersoen om hem afdoende te wapenen tegen de interpellatie van priester Adolf Daens in verband met het verweerschrift over de jeugd. Hij hoopt dat priester Adolf Daens vermorzeld zal worden.

Mon cher confrère,

J'ignore si le débat réprendra mardi: mais je voudrais avoir une déclaration soit de l'aut. comm., soit de la police, affirmant, en précisant, l'intervention de M. l'abbé Daens au sujet de factum de la jeunesse. Il faut que, le cas échéant, je puisse donner lecture à la Chambre d'une déclaration dans ce sens.

J'espérais vous voir à la fin de la séance. Il me semble que l'abbé a été réduit en miettes. J'ai dû être bref après le discours de Schollaert. Mais j'espère que nos amis d'Alost m'auront trouvé suffisant.

Votre dévoué,

Ch. Woeste

Brux. 31 janv. 96

Factum: (m.) verweerschrift
Miette: (v.) stukje

6

Charles Woeste heeft zijn ,,wapens'' niet moeten gebruiken, hij denkt dat Adolf Daens mislukt is. Op het platteland moet de propaganda georganiseerd worden, tevens is er de herziening van de kieslijsten op het platteland. In bijlage sluit Charles Woeste een brief (mei 1896) van de pastoor van Letterhoutem, G. De Ridder, over de plaatselijke onderwijsproblemen en de herziening van de kieslijsten.

Mon cher confrère,

Je vous remercie de m'avoir si bien armé. Mes armés et moi, nous avons jugé inutile d'intervenir, si ce n'est pas un mot. Je pense qu'il a fait long feu. Mais je conserve les armes pour une autre occasion, si c'est nécessaire.

J'appelle votre attention et celle de nos amis sur la nécessité d'organiser la propagande à la campagne. Nous avons fait, pour les nominations des bourgmestres, ce que nous avons pu. Mais je pense qu'il faut stimuler un peu les communes rurales.

Il me paraît qu'une réorganisation du bureau de l'association serait nécessaire.

De plus on me signale la nécessité de songer à la révision des listes électorales à la campagne. Ci-joint, dans cet ordre d'idées, un mot du curé de Letterhoutem.

Votre dévoué,

Ch. Woeste

Vous trouverez sous ce pli une réponse pour Hoebeke

Faire long feu: mislukken

Brief van pastoor G. De Ridder aan Charles Woeste:

Très digne Représentant,

Permettez que j'appelle votre attention sur deux faits scolaires:

1. La base prise pour avoir droit ou non à l'enseignement gratuit ou non est la

contribution personelle.
A mon avis cette base est trompeuse du moins à la campagne: la contribution foncière serait une base beaucoup plus vraie et sérieuse.
Maintenant il arrive souvent que de pauvres diables ne jouissent pas de l'enseignement gratuit; tandis que des gens très aisés en jouissent. Cela provient de ce que les vieilles habitations quoique très améliorées sont toujours restées sous contribution personelle; tandis que de nouvelles habitations y sont soumises.
Aussi de ce que certaines familles sont dénuées de fortune, dont les parents aisés payaient comme de juste la contribution personnelle qui pèse encore sur les successeurs, quoique devenues pauvres.

2. Les mandats de subside de l'état ou de la Province, aux écoles libres adoptables (non adoptées par la commune) nous parviennent par l'intermédiaire de l'administration communale (du secrétaire); d'où il résulte que l'administration (le sécrétaire ici est gueux) connaît, jusqu'au dernier centime les revenus de nos écoles ce qui est regrettable. Pourquoi ne pas envoyer ces mandats directement aux intéressés.

J'appelle derechef votre attention sur la révision des listes électorales à la campagne. Comme j'ai eu l'honneur de vous l'écrire il faudrait des comités (dans les villes) qui se chargent de tout: contrôle, réclames, exploits, etc. Je suis persuadé que des centaines de voix dans notre arrondissement seul, pourraient être obtenues de la sorte et qui nous échappent actuellement. Je suis persuadé que dans un très grand nombre de communes la révision laisse à désirer.

On parle beaucoup de comices et caisses agricoles; mais ce qui est infiniment plus nécessaire ce sont des comices et caisses électoraux.

Dieu fasse que pareils comités puissent être prêts pour la révision prochaine.

Votre très respectueux serviteur

G. De Ridder, curé Letterhoutem 3/2 v 96

Aisé: welgesteld
Comices agricoles: (m.) landbouwersverenigingen
Contribution: (v.) bijdrage
Dénuer: beroven
Derechef: opnieuw

In 1899 vierde Charles Woeste zijn zilveren jubileum als parlementslid, (D. Impens, Brussel; Daensfilm, 1992).

7

Charles Woeste over de werking van het parlement. De Luikenaar, Gustave Francotte (°Luik, 1852 - + 1925), persoonlijke vriend van Charles Woeste, volgt op 19 augustus 1902 Surmont de Volsberghe als minister van Nijverheid en Arbeid op en herneemt in mei 1903 de leiding over de derde afdeling (Nijverheid en Arbeid) in het parlement (7). Wanneer de liberaal Emile Goblet d'Alviella er zal spreken mogen de Aalsterse vertegenwoordigers afwezig blijven. Waarschijnlijk wordt de wet op de Arbeidsongevallen en op de Zondagsrust besproken.

Mon cher confrère,

La 3e section est reconstituée. Francotte en reprend la direction et convoquera les adhérents à bref délai. Je ne sais si Goblet veut maintenir sa Conférence mais je pense, si la chose vous agrée, qu'en cas d'affirmation, Alost pouvait se dispenser d'y aller encore.

Votre dévoué,

Ch. Woeste

Brux. 26 mai 1903

Adhérents: (m.) leden
Dispenser: vrijstellen

8

Charles Woeste schrijft aan Romain Moyersoen dat hij bij de samenstelling van kieslijsten voor de nationale verkiezingen zijn plaats moet opeisen en hiervoor ook op de steun van de Katholieke Jonge Wachten moet kunnen rekenen.

Confidentielle

Bruxelles, 20 mars 1904

Cher Monsieur,

(7) Luykx, *Politieke*, 233; Van Molle, *Parlement*, 147.

Il me paraît indispensable que vous assistiez à la séance de demain. Vous devez avoir reçu une lettre de M. Van Vreckem vous demandant de poser votre candidature par lettre; s'il a oublié de vous écrire, veuillez lui remettre cette lettre demain.

Du moment où votre candidature est posée, il convient de vous mettre en avant et de faire montrer toutes vos forces.

La question des suppléances se complique. Il paraîtrait dangereux d'écarter M. Vanderlinden et Vander Taelen. M. Piérart devra avoir la première suppléance. Dès lors il nous paraît que pour la 2e suppléance comme pour le 3e siège, il faut soumettre aux délégués les candidatures des deux concurrents.

Vous devez avoir des amis dans le comité de la Fédération des Jeunes Gardes. Ne les négligez pas.

Votre dévoué.

Ch. Woeste

9

Romain Moyersoen neemt deel aan de nationale verkiezingen van 29 mei 1904 en wordt niet verkozen. Charles Woeste roept Romain Moyersoen op de katholieke partij in het arrondissement Aalst te organiseren, niet enkel naar aanleiding van de verkiezingen maar permanent door middel van de pers, propaganda en met de hulp van de Katholieke Jonge Wachten die meer moeten kunnen dan pronkend rond te lopen.

Mon cher confrère,

J'avais fait un beau rêve: à voir la disposition des électeurs, je vous croyais élu. Et voilà que ni vous, ni M. Piérart, n'êtes élus! C'est renversant. J'avais donc bien raison de me défiér des dispositions des petites gens qui ne disent rien et votent souvent mal! Quant à vous, vous êtes jeune, plein d'avenir et de mérites. Ne vous découragez pas. Une tâche s'impose, c'est d'organiser le parti, non pas au moment de la bataille, mais d'une manière permanente; c'est là notre côté faible.

Laissez-moi vous donner cette tâche: oeuvre de presse, oeuvres de propagande à domicile; oeuvres de jeunes gardes ne se contentant pas de simples parades.

Tout cela est à faire; réfléchissez-y et agissez!

En attendant, je suis bien désolé du résultat d'hier, tout en restant votre dévoué.

Ch. Woeste

30 mai 1904

Défiér: argwaan koesteren
Désoler: diep bedroeven
Renversant: verbazingwekkend

10

Charles Woeste wenst Romain Moyersoen een voorspoedige reis.

Mon cher confrère,

Voici ce que vous m'avez demandé.

Bon voyage avec bien des bénédictions.

Votre dévoué

Ch. Woeste

2 déc. 1904

11

Charles Woeste bevestigt de malaise binnen de katholieke partij en laakt de ontevredenheid en de misnoegdheid van de katholieken. Romain Moyersoen moet het verloren terrein in Aalst heroveren. Het regeringsontwerp dat zowel de economische heruitrusting als de verdedigingsfunctie van Antwerpen wordt op 16 mei 1905 in de Kamer neergelegd en stuit op veel kritiek in Antwerpen. Persoonlijke incidenten tussen Woeste en Beernaert doen de spanning in het katholieke kamp stijgen (8). Ten slotte belooft Woeste opnieuw de oprichting van een rechtbank van eerste aanleg in Aalst te verdedigen.

12 déc. 1905

Mon cher confrère,

Vous avez oublié de joindre à votre lettre celle du professeur de Ninove.

Hélas! que tout ce que vous dites est vrai. Nos amis se plaignent, geignent et vitupèrent. Ils sont insatiables. S'ils croient que s'est ainsi qu'on sert notre cause, ils font un calcul bien peu sensé. Nous sommes rongés par les divisions. L'essentiel dans la vie, c'est de se mettre dans la peau des autres. Si on faisait cela, on sentirait s'éveiller en soi les principes de la responsabilité. Mais non on critique, on blâme, .. et puis on va se promener.

Il appartient à un homme de votre talent et de votre situation de reconquérir le terrain perdu à Alost. En vous y employant, vous rendrez un nouveau et signalé service.

Vous me parlez encore du projet d'Anvers. Ah! que je voudrais voir nos censeurs au gouvernail! Ils disent: nous n'aimons pas les forts! Et puis, que veulent-ils? Sont-ils assez forts pour accepter vis à vis du pays et de l'Europe, vis à vis de l'avenir comme du présent la responsabilité de l'inaction? Il ne suffit pas de dire: nous ne sommes pas ministres! Quand on juge les ministres et aussi les députés, il faut se mettre à leur place.

(8) Luykx, *Politieke*, 235-236.

Nous soutiendrons de nouveau la création d'un tribunal. Mais aurons contre nous l'hostilité d'Audenaerde et de Termonde, et l'indifférence de tous: c'est beaucoup!

Bien à vous

Ch. Woeste

Divisions: (v.) verdeeldheid
Geigner: zeuren
Insatiable: onverzadigbaar
Ronger: aantasten
Vitupérer: uitvaren tegen

12

Charles Woeste over de mogelijke organisatie van een nationale vergadering van de Federatie in Aalst in 1907.

30 déc. 1906

Mon cher collègue,

Je suis vivement contrarié de vous savoir souffrant et je vous prie d'agréer mes meilleurs voeux de prompt rétablissement. Veuillez aussi offrir à tous les vôtres mes meileurs souhaits.

J'ai dû convoquer la commission de la Fédération pour le 7, et je comptais vous à voir. Sera-ce Alost qui sera choisi? Je l'ignore. Mais, en cas d'affirmation, je devrais avoir un programme d'assemblées, des questions et des réponses. Si vous ne pouvez pas venir, ne pourriez-vous esquisser tout cela dans un court écrit que vous m'enverriez? Mais il va de soi que si vous n'êtes pas assez remis pour préparer la session, il faudrait mieux ne pas aller à Alost l'année prochaine.

Enfin je m'en rapporte à vous et je reste votre bien dévoué

Ch. Woeste

Contrarier: onaangenaam aandoen
Esquisser: schetsen

13

Charles Woeste dankt Romain Moyersoen.

Cher Monsieur,

Vous êtes mille fois aimable. Je vous remercie vivement et serais des vôtres. Veuillez présenter mes hommages respectueux à Madame Moyersoen et me croire votre dévoué

Ch. Woeste

Brux. 20 juin 1907

14

Charles Woeste over de gemeenteraadsverkiezingen in Aalst in 1907. Romain Moyersoen is verkozen met 4.089 stemmen en wordt tot schepen van Financiën aangesteld tijdens de gemeenteraadszitting van 6 januari 1908 (9).

Mon cher confrère,

Je vous remercie beaucoup de l'empressement aimable que vous avez mis à m'annoncer la bonne nouvelle des élections d'Alost. Elles sont une récompense des efforts de tous nos amis et un encouragement pour l'avenir. Espérons maintenant que les élections législatives marcheront bien. Je n'ai aucune nouvelle du Dr. Piérart: je m'étonne qu'il ne se soit pas mis en rapport avec nous.

Votre dévoué

Ch. Woeste

20 oct. 1907

(9) Moyersoen, *Baron*, 54-55.

15

Charles Woeste over de veeleisende katholieken en zijn leveraandoening.

Mon cher confrère,

Ayez la bonté de faire comprendre à Melle Van Nuffel qu'elle est dans son tort. Mais actuellement, les gens ne comprennent plus rien! Ils sont catholiques; donc, il faut tout leur accorder.

Je suis très souffrant; je souffre le martyre du foie, et je crains que cela ne dure un petit temps. Je serais bien obligé à mes fidèles électeurs pendant cette période douloureuse de ne pas me surcharger.

Votre dévoué

Ch. Woeste

18 janvier 1908

Foie: (m.) lever
Souffrir le martyre: lijden
Surcharger: overladen

16

De ziekte van Charles Woeste blijft aanhouden.

Mon cher confrère,

Voici une réponse. Je suis très souffrant. Je ne fais que le nécessaire et je prie mes amis de m'épargner pendant quelque temps.

Votre dévoué,

Ch. Woeste

28 janv. 1908

17

Charles Woeste verheugt er zich op om Romain Moyersoen in Marche naar aanleiding van de viering van 25 jaar katholieke regeringspolitiek in mei 1909 terug te zien, voorts heeft hij het over een provinciale vergadering van de Federatie in Gent en de ministeriële activiteiten. Ook is er de oprichting van twee notariaten in Aalst.

Brux. 15 avril 1909

Mon cher collègue,

Je me réjouis de vous voir à Marche. Mais à Gand, c'est impossible, malgré le regret que j' en ai. Les Gantois ont décidé une réunion provinciale, sans consulter les provinciaux. S'ils m'avaient pressenti, je leur aurais démandé de choisir une autre date. Ils n'ont consulté que M. Schollaert; c'est parfait; mais M. Schollaert s'est engagé aussi à Turnhout. Et puis, que dira-t-on à Gand: ,,Nous y sommes depuis 25 ans et nous y resterons encore pendant 25 ans''. M. Schollaert a déjà brodé sur ce thème: ce n'est pas là ce qu'il faudrait dire!

J'ai beaucoup insisté pour Arents. M. De Lantsheer m'a répondu qu'une nouvelle instruction était ouverte. Est-elle close? Quant au dossier ancien, il ne paraît pas vouloir en tirer une conclusion. Mais on obtient si peu de choses des ministres actuels! Que les temps sont changés,

Quant aux notariats d'Alost, nous avons proposer la création de deux nouveaux notariats dans la ville même. Le ministre m'a promis d'examiner pendant les vacances et de ne rien faire sans nous voir. Mais jusqu'ici pas de nouvelles! C'est désolant. Il n'y a pas de direction.

Votre dévoué

Ch. Woeste

Désolant: bedroevend
Pressentir: polsen

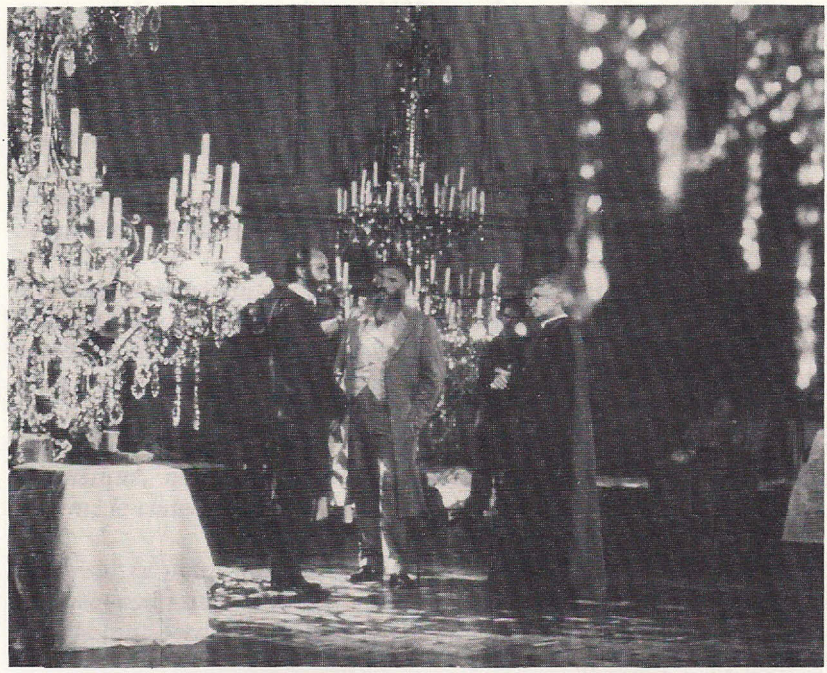

Charles Woeste in gesprek met Koning Leopold II en kardinaal Goossens in het Koninklijk Paleis te Brussel, (D. Impens, Brussel; Daensfilm, 1992).

18

Charles Woeste meldt zich weerom ziek.

Mon cher confrère,

Merci pour les honoraires Trulin.
Merci aussi pour vos bons voeux. Mais je vous écris de mon lit. J'espère pouvoir participer aux funérailles et à la prestation de serment. Mais je doute fort d'être en mesure d'aller à Grammont le 26. Ce sera pour moi un vif chagrin.

Votre dévoué

Ch. Woeste

Brux. 19 déc. 1909

19

Vertrouwelijke brief van Charles Woeste over de kandidaatstelling voor het ambt van arrondissementcommissaris van Vanderhaeghen.

Confidentielle

Mon cher collègue,

Je pense que M. Vanderhaeghen ne doit pas ménager les démarches. Il faudrait qu'il fût établi qu'il est vraiment le candidat de la ville et de l'arrondissement.

Bien à vous,

Ch. Woeste

10 fév. 1910

20

Op zondag 2 februari 1913 bericht Charles Woeste aan Romain Moyersoen hoe hij de regering de Broqueville (°Postel, 1860 - + Brussel, 1940) heeft gered (10). In januari 1913 staat de eis om het algemeen enkelvoudig stemrecht in te voeren centraal en de socialisten dienen ter zake een wetsvoorstel in, het wapen van de werkstaking wordt achter de hand gehouden en de discussies laaien op (11). Het probleem om het voorstel tot herziening van de grondwet in overweging te nemen wordt acuut vanaf 22 januari. Eerste minister de Broqueville en Charles Woeste hebben afgesproken dat de premier de verwerping van de in overwegingneming zal verdedigen. Door het onzekere optreden van Auguste Mélot (°Namen, 1871 - + Neuengamme, 1944), katholiek volksvertegenwoordiger, dreigt de twijfel in de regeringsrangen te sluipen en Woeste grijpt in (12). Charles Woeste stelt voor om het kabinet te steunen en volgens hem is het helemaal niet zeker dat er een staking losbarst.

Mon cher ami,

J'espère que vos inquiétudes seront déjoués. Mais nous allons traverser une semaine difficile.

(10) Van Molle, *Parlement*, 64.

(11) Luykx, *Politieke*, 248-249; Moyersoen, *Poullet*, 156-157.

(12) Woeste, *Mémoires*, II, 412-415; Van Molle, *Parlement*, 238.

La situation a été un moment très tendue. Elle s'est raffermie le lundi 27. Ebranlée de nouveau à la suite de l'intervention malencontreuse de M. Melot, elle s'est de nouveau consolidée, un conseil de ministres tenu Jeudi soir ayant constaté l'accord unanime et très ferme des membres du Cabinet.

J'ai fait, au milieu de ces incidents, ce qui était en mise. Je ne pense pas que M. Melot songe, en présence de la réprobation de la droite, à provoquer des nouvelles difficultés. Le mercredi, nous nous étions mis d'accord sur ce qu'il disait. Le jeudi matin, inquiet, il a été trouver M. de Broqueville. Celui-ci l'avait engagé à supprimer la finale de ce qu'il comptait dire. On croyait qu'il se rangerait à cet avis. Pourqoui ne l'a-t-il pas fait?

Il serait bon, en ce moment, que l'on félicite et que l'on encourage le cabinet. Il n'est pas certain du tout que la grève éclate. Il est visible que l'opposition est embarrassée.
Peut-être y aura-t-il des grèves partielles, grèves de mineurs surtout.

Votre dévoué

Ch. Woeste

Brux. 2 fév. 1913

Déjouer: uitwaaien
Ebranler: schokken
Malencontreuse: onheilspellend
Raffermir: versterken
Réprobation: (v.) veroordeling

21

In de zomer van 1913 is, na de algemene staking, de rust in het land weergekeerd. Romain Moyersoen denkt er aan om zijn schepenambt van Financiën in Aalst neer te leggen om zich beter aan het parlementair werk te kunnen toewijden. De nationale verkiezingen van 24 mei 1914 wenken en Charles Woeste denkt aan de samenstelling van de lijst. Wegens tijdsgebrek wijst hij een uitnodiging van Romain Moyersoen om het nationaal congres van de Landsbond der Christelijke Mutualiteiten op 10 en 11 augustus 1913 in Gent bij te wonen van de hand (13).

(13) Eeckhout, *Vraagstuk*, 594-596.

Mon cher ami,

Vous m'aviez annoncé votre visite l'autre jour. Mais je retourne le soir de la Chambre à la campagne. Excusez-moi.

Je ne verrais d'intérêt à votre démission d'échevin que si les fonctions que vous remplissiez vous créaient des inimitiés. Nous pouvons en causer. Je viendrai à Alost le 31, au banquet de l'Harmonie, si Dieu me prête vie. Nous pourrions alors causer de cela et de quibus dam aliis.

Les élections sont définitivement fixés au 23 octobre. Il s'agit à Alost de gagner un siège. Ce doit être là le grand effort. N'y a-t-il pas moyen de déterminer Béthune à se contenter d'une 4e place? On me dit qu'il s'occupe d'affaires, mais conserve une ambition qui, étant donnée son insuffissance, ne se comprend pas.

Vous m'invitez au Congrès du Landsbond à Gand. Excusez-moi. Je dois ménager mes jours. A bientôt et croyez moi votre dévoué.

Ch. Woeste

Inimitiés: (v.) twisten
Ménager: spaarzaam omgaan met
Quibus dam aliis: over andere zaken

22

Ondanks dat de katholieken hun drie verkozenen behouden in Aalst naar aanleiding van de nationale verkiezingen op 24 mei 1914 is Charles Woeste diep teleurgesteld over de verkiezingsuitslag mede omdat de Daensisten 20.118 stemmen hebben behaald. Met Romain Moyersoen wenst hij de uitslag te bespreken. Toch is de balans na 38 jaar regeringsverantwoordelijkheid niet negatief.

Brux. 26 mai 1914

Mon cher collègue,

J'ai été bien navré du résultat d'Alost. Quelles humiliation de voir un tel personnage conquérir 20.000 suffrages! C'est à désespérer du bon sens public. Ne faudrait-il pas réorganiser sérieusement le canton d'Alost par les oeuvres politiques? J'ai bien pensé qu'il n'a pu s'agir d'une sortie le

lendemain des élections, comme cela se faisait précédemment. Je ne suis pas donc venu à Alost; mais je vous remercie bien vivement, ainsi que tous les travailleurs, de leurs efforts. J'espère que vous trouverez tous une revanche dans l'avenir.

L'ignorance et la mauvaise foi ne peuvent toujours l'emporter.

Je serai heureux de vous voir à l'occasion pour vous entretenir de tout ceci.

En somme le résultat des élections est favorable. Après 38 ans de pouvoir! Après la loi militaire, les impôts et même la loi scolaire! Plus que jamais, il nous faut de la fermeté et de la prudence; ca si nous poussons à des mesures excèssives, nous serions acculés à des nouveaux impôts. Et alors?... Je n'ai pas voté la loi sur les assurances sociales: voulant me réserver d'appuyer les modifications à introduire par le Sénat. Votre intervention vous a été personnellement favorable. Mais l'oeuvre elle-même réclame une sérieuse révision.

Croyez-moi votre dévoué,

Ch. Woeste

Acculer: in het nauw drijven.
Emporter: veroorzaken
Ignorance: (v.) onwetendheid

23

Charles Woeste vermeldt geruchten over het mogelijke vertrek van Baron Louis de Béthune (° Aalst, 1872 - + 1939) uit Aalst en de Aalsterse politiek (14). Deze zou ook in financieel nauwe schoentjes blijken te staan.

17 juin 1914

Mon cher ami,

Je crois devoir vous informer de ce qui suit.

J'ai demandé comment la demande de séparation des biens pouvait être formée à Bruxelles alors qu'il est domicilié à Alost et Conseiller Communal.

(14) Van Molle, *Parlement*, 62.

Rép. *Il a donné sa demission de Conseiller Communal.*
Moi: *Vous vous trompez, il ne l'a pas donnée.*
Rép. *Il la donnera.*
Moi: *Et celle de répresantant?*
Rép. *Je l'ai en poche et du Bus a un duplicata. Elle sera remise à Berryer en Al.*
Moi: *Mais enfin, il est domicilié à Alost; il y a son principal, son seul établissement, son château.*
Rèp. *Tout va être vendu, château, terres, etc. C'est le notaire Taeyman qui en est chargé. On espère que le Baron Léon Béthune rachètera le château. Les dettes sont bien supérieure à ce qu'on croyait.*

Il faudra donc se préparer à cet évènement.

Je viens de réclamer les fonds de la Fédération (8.000fr). Les reverrons-nous?

Bien à vous

Ch. Woeste

24

Charles Woeste is overstelpt met werk. Het Verbond der Katholieke Verenigingen en Kringen, waar hij in december 1918 ontslag als voorzitter heeft genomen, draait vierkant en de financiën sputteren (15). Hij verwijt Romain Moyersoen, die oog heeft voor de christen-democratie en de Vlaamse Beweging, met het dagblad *De Volksstem* te zijn begonnen evenals dat hij zijn verkiesbare plaats aan Petrus van Schuylenbergh (°Aalst, 1872- + 1963) heeft afgestaan (16).

Mon cher ami,

J'ai reçu votre lettre et j'en ai causé avec De Saedeleer! Nous sommes à votre disposition pour nous entretenir de son objet.

Je suis accablé par des travaux et des fatigues multiples. Je croyais que la question des frais était réglée. Mais quels frais? et quels comptes?

Il n'y plus de dépenses de dîners et de voitures ? Y a-t-il des dépenses

(15) Gerard, *Katholieke*, 70-81.

(16) Van Molle, *Parlement*, 362.

pour satisfaire les journalistes? Nous voudrions bien le savoir. Il est certain que les journaux ne nous ont rendu et ne nous rendent aucun service. J'ai cru et je crois encore qu'on a fait fausse route en constituant le Volksstem. Je vous l'ai dit. Il ne sert à rien. Il est nul. Sa polémique équivaut à zéro. Ce qu'il fallait, c'était un petit journal populaire.

D'autre part, vous avez eu tort de céder la seconde place à M. Van Schuylenbergh dont la présence à la Chambre ne sert à rien.

J'ai dans le passé quité (sic) quelque argent pour les dépenses électorals. Mais comment voulez-vous que l'on renouvelle ces efforts auprès des familles conservatrices et catholiques, quand on cherche a jeter le discrédit sur elles?

Selon moi, l'arrondissement d'Alost, si bon dans le temps, devrait être reconstitué, mais pas en négligeant ce qui a été si longtemps notre ciment, le ciment catholique.

C'est sur ce point que nos vieilles forces devraient délibérer. Je pense que beaucoup sont de cet avis. Mais à servir des dieux nouveaux, on risque de tout perdre et de tout compromettre.

J'espère que pendant les vacances vous viendrez me voir. Vous choisirez votre jour; vous déjeunerez avec nous et nous causerons.

Votre dévoué

Ch. Woeste

Brux. 2 juilet 1920

Accabler: overladen
Ceder: afstaan
Equivaloir: evenveel betekenen als
Quêté: geschooid

25

Charles Woeste heeft Dr. Goemans van Lede voor een bepaalde functie aanbevolen en vraagt achteraf aan Romain Moyersoen of de man niet als activist geëngageerd was (17). Hij is blij dat het lastige parlementaire werk bijna ten einde is en de vakantie wenkt. Hij nodigt Romain Moyersoen uit voor een gesprek.

Mon cher collègue,

Connaissez-vous le Dr. Goemans, à Lede, ancien professeur à l'ath. de Louvain. Il sollicite un emploi à Anvers. Je le recommande sous mes auspices.

Je vous prie, si possible, de me renseigner. N'a-t-il pas joué un rôle dans l'activisme?

Nous sommes bientôt à la fin de notre labeur parlementaire, qui a été bien pénible. Dès que les vacances parlementaires auront sonné (dans 15 jours), venez me voir. Faites-nous le plaisir de déjeûner avec nous. Nous aurons à causer de la situation générale et de celle d'Alost.

Votre dévoué,

Calevoet 18 juillet 1920

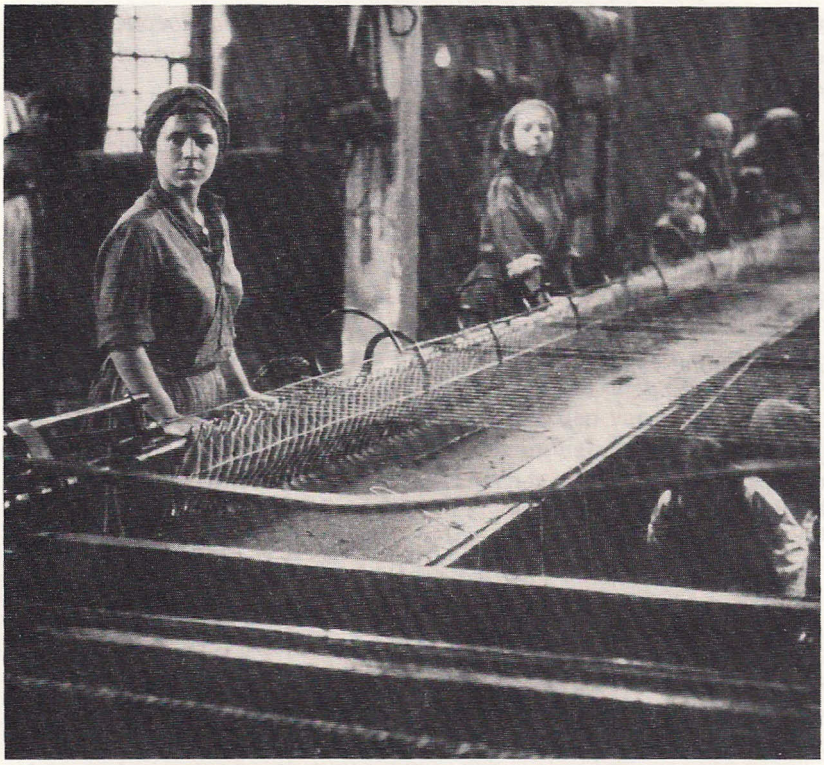

Met de verzuchtingen van het volk, de arbeiders, de christen-democraten en de flamingan-ten moest, volgens Charles Woeste geen rekening worden gehouden, (D. Impens, Brussel; Daensfilm, 1992).

26

Charles Woeste stuurt Romain Moyersoen een cheque van 1.000 fr. om de verkiezingsuitgaven, die hij overbodig vindt, te betalen. Charles Woeste spuugt opnieuw zijn gal uit over *De Volksstem*. Romain Moyersoen schrijft aan Woeste dat hij moet rekening houden met de verzuchtingen van het volk, de arbeidersklasse, de flaminganten en de christen-democraten. Woeste antwoordt zich bewust te zijn van de schokken die zich binnen de katolieke partij voordoen en verwijt Romain Moyersoen, die vindt dat de kandidaatstelling van Charles Woeste voor de nationale verkiezingen onmogelijk is geworden, blindelings de christen-democraten te volgen in plaats van ze te leiden. Charles Woeste wijst de standenvertegenwoordiging volledig af.

Bruxelles (Calevoet), 27 juillet 1920

Mon cher ami,

M. De Saedeleer m'a transmis votre dernière lettre, et pour vous être agréable, je vous transmets sous ce pli en un accréditif la somme de mille francs, étant entendu que mon intervention est définitivement limitée aux deux mille francs que je vous ai versés.

Seulement qu'entendez-vous par frais électoraux? Il n'y a plus de frais de transport ni de frais de dîners. Les frais de publicité ont été nuls ou peu s'en fout. En tout cas il ne peut s'agir pour nous d'intervenir dans les frais du Volksstem. Vous savez que je n'ai pas approuvé la création de cet organe. Ce qu'il faillait à Alost, ce qu'il faut encore, c'est un petit journal populaire, approprié aux circonstances et donnant satisfaction à la mentalité que les Daens ont suscité par leurs organes. Le Volksstem a la prétention d'être un grand journal, destiné aux classes moyennes et supérieurs; il n'est pas outtilé pour cela; il traduit, naturellement en retard, et en partie seulement, des articles qu'il trouve dans les journaux de Bruxelles et de Gand. Sa polémique est nulle. Elle est impuissant à agir sur les masses et à les remuer.

Sa création a été le résultat d'une direction mal comprise, selon moi, qui a été imprimée dans ces derniers temps au mouvement catholique dans l'arrondissement d'Alost.

Vous m'objecterez qu'il fallait tenir compte des prétentions du peuple,

(17) Over het activisme: Wils, *Flamenpolitik*.

de la classe ouvrière, et spécialement des flamingants et des démocrates-chrétiens.

Mais vous vous trompez en croyant que je sois d'avis de ne pas tenir compte des ébranlements qui se sont produits presque partout dans le parti catholique.

Je suis d'avis au contraire qu'il convient d'y avoir égard. Mais autre chose est de suivre aveuglément un mouvement, autre chose de le diriger. En suivant la première manière, vous avez été la première victime, ou tout au moins vous avez fait une concession qui ne vous était pas démandée dans les proportions où vous l'avez faite. A la vérité, d'après ce qui m'a été rapporté, vous avez cru d'abord que ma candidature était devenue impossible; mais j'avais dans les couches éclairées de l'arrondissement des sympathies qui n'étaient pas disposés à m'abandonner et dont les témoignages m'ont été précieux.

Il n'en est pas moins exact que, par la fausse manoeuvre qui a été excercée, on a désorienté, mécontenté et dédaigné les sentiments de la bonne bourgeoisie de notre arrondissement. Vous me direz quelle ne forme pas le contingent le plus nombreux. Je ne sais si cela est exact; car dans les villes et les principales communales rurales beaucoup n'ont pas adhéré au courant dont on argumentait. En tout cas, les classes éclairées ne doivent pas abdiquer la direction qui leur revient naturellement, et, en ne tenant pas compte de leurs légitimes préférences, on n'a plus trouvé chez elles le concours pécuniaire qu'on aurait pu attendre d'une direction différente.

Il faut maintenant leur rendre confiance, faire appel à leur avis et à leur concours, et ne pas leur apporter des résolutions toutes faites, sans les avoir consultées. Le jour où les délégués ont été réunis pour le choix des candidats, j'ai retrouvé nos assemblées d'autrefois: le tout était de les diriger et de ne pas laisser le désarroi paralyser leur bonne volonté. Le nombre inattendu des voix qu'a réunis le Baron Louis Béthune est aussi, tout à la fois, un indice de ce désarroi et la preuve que l'arrondissement n'est pas réfractaire à des influences qu'on réussit à mettre en oeuvre.

Je saisis cette occasion de vous dire tout cela. J'espère que vous m'écouterez, bien que votre siège me paraisse fait. N'appartenant pas à l'arrondissement, mais ayant conservé beaucoup de liens avec lui, je suis peut-être mieux à même d'apprécier les remèdes à apporter à une situation mauvaise.

Je suis bien près de la fin de mon rôle et par conséquent désinteressé. Mais je souffre pour le parti catholique auquel j'ai été si longtemps

dévoué de voir les erreurs qui ont été commises. Il s'agit de créer une presse locale qui tienne compte du tempérament du petit peuple, de grouper les forces latentes dont nous disposons encore, de faire appel à quelques jeunes gens dévoués pour vous aider à reconstituer notre cause, de faire une part aux ouvriers et aux démocrates-chrétiens, mais sans méconnaître les autres besoins de la société. Ailleurs les mêmes erreurs ont été commises. Qu'en est-il résulté? Une droite divisée et l'impuissance avérée des nouveaux venus qui ne savent que faire et de quel côté se diriger.

Ce langage vous déplaira-t-il? J'espère que non; je connais vos sentiments chrétiens et votre dévouement. Mais, dans la position que vous occupez, n'oubliez jamais que vous pouvez aspirer à diriger, au lieu de vous laisser diriger par des hommes manquant de lumière et d'expérience.

Je reste votre bien affectionné,

Ch. Woeste

Couches: kringen
Dédaigner: verachten
Déplaire: mishagen
Désarroi: (m.) verwarring, ontreddering
Réfractaire: onvatbaar
Remuer: bewegen

27

Romain Moyersoen beveelt de schrapping van art. 310 van het Strafwetboek, dat een beperking van het stakingsrecht inhoudt, bij Charles Woeste aan. Charles Woeste steunt de afschaffing maar heeft zijn twijfels over de tweede wet. Op 24 mei 1921 wordt bij twee afzonderlijke wetten het artikel 310 afgeschaft en tevens de vrijheid gewaarborgd voor elke Belgische burger om al dan niet bij een vakbond aan te sluiten (18). Charles Woeste bezweert Romain Moyersoen om naar aanleiding van de gemeenteraadsverkiezingen de Aalsterse bourgeoisie niet te miskennen.

Brux. 20 fév. 1921

Mon cher ami,

Vous m'avez recommendez la question de l'art. 310. Je vous remercie

(18) Luykx, *Politieke*, 305-306; Moyersoen, *Poullet*, 262-263.

d'avoir songé à moi. Obtiendrons-nous dans la 2e loi la satisfaction auxquelles je me suis associé par ma signature et ma parole? Je l'espère, sans en être sûr. Nous marchons au milieu des difficultés. L'amendement Tschoffen ne soulevait qu'une question de procédure: ceux qui vous l'ont signalé n'y ont probablement pas fait attention. Du moment où la 2e loi est abordée en même temps que la 1ère, le but était atteint.

Vous ne me donnez pas de très bonnes nouvelles de vos éléctions communales. Je compte que vous ferez un grand effort. Mais ne négligez pas la bourgeoisie. On vous a reproché d'en avoir abandonné les intérêts. Réunissez les bourgeois. Parlez-leur comme vous le savez faire. Il y a là des votes à reconquérir.

Votre Dévoué,

Ch. Woeste

Aborder: aanvatten
Reconquérir: heroveren

Mede door de invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht in 1919 en de communistische revolutie in Rusland keerde de Katholieke Partij zich vooral tegen de socialisten. De kiesstrijd verliep dan ook ongemeen bitsig. (KADOC, Leuven)

28

Met de nationale verkiezingen van 22 november 1921 is Romain Moyersoen opnieuw niet verkozen. Charles Woeste probeert de oorzaken te achterhalen en hij dankt Romain Moyersoen voor de geleverde inspanningen.

Mon cher ami,

J'ai été consterné — sans être étonné — en apprenant hier soir votre échec. Mais ne perdez pas courage: vous représentez encore l'avenir, et un avenir prochain. J'aurais peut-être dû céder ma place à votre bienvaillance. Mais que voulez-vous? Mes forces intellectuelless m'ayant été conservées par Dieu, j'ai cru que mon devoir ne me permettait pas de me retirer. Me suis-je trompé?

Trois fautes ont été commises et je me rends le témoignage que je n'ai pas attendu l'heure actuelle pour le signaler.

Vous avez généreusement il y a deux ans cédé la seconde place aux ouvriers. Ils se seraient contentés cependant de la troisième. Ancré à la seconde, vous seriez resté de la députation.

En second lieu, au sein du comité, il aurait fallu poser des conditions à Béthune. Il avait occupé la 4e place sur notre liste. Il était engagé d'honneur à s'en contenter. Cet engagement ne lui a pas été démandé. Il aurait fallu lui dire: c'est à prendre ou à laisser.

Enfin, malgré le progrès que nous avons fait, notre presse a été faible. Vous avez voulu, dans les meilleurs prévisions, créer un journal flamand pour la bourgeoisie et vous y avez dépensé de l'argent. Ce journal ne pouvait pas nous aider et sa polémique a été négligeable.Il aurait fallu créer un petit journal allant aux masses et qui aurait pu combattre efficacement, sans le toucher trop directement, la campagne de Béthune.

Mais vous le savez, toute faute en politique se paie. Vous remonterez certainement le courant, si vous le voulez. Vous restez la principale force catholique à Alost. Malgré l'amélioration qui s'est manifestée, il vous appartient de reconstituer le parti de manière à prévenir de nouveaux accidents comme celui de dimanche.

Les élections dans leur ensemble sont meilleures. Toutefois le pays est bien atteint par les propagandes mauvaises et la situation reste très confuse.

Je vous verrai avec plaisir. Mais je tiens à vous remercier de ce que vous avez bien voulu faire pour moi et je reste votre dévoué

Ch. Woeste

Bienvaillance: (v.) welwillendheid
Reconstituer: weer herstellen

29

Charles Woeste feliciteert Romain Moyersoen met zijn verkiezing tot provinciaal senator op 7 december 1921. Hij vermeldt enkele problemen in verband met het notariaat te Aalst.

Mon cher ami,

Je vous transmets avec mes félicitations la lettre ci-jointe.

M. Vande Vyvere me dit que tous les rapports, administratifs et judiciaires sont opposés au transfert du notariat de Moorsel. Il faudrait encore insister.

D'autre part le choix de M. De Vidts pour Erembodegem serait-il bon? On le conteste. Et puis, y aurait-il des concurrents, si le ministre publie la démission de M. De Saedeleer?

Un mot sur ces deux points m'obligerait.

Vous allez rentrer au Parlement par le Sénat. Je vous félicite de tout coeur.

Votre dévoué.

Ch. Woeste

Brux. 7 déc. 1921

30

[Niet gedateerde brief]

Charles Woeste vraagt Romain Moyersoen om raad in verband met de opvolging van enkele vacatures.

Mon cher collègue,

Vous voilà, je suppose, rentré de Vienne. J'espère que votre voyage aura été heureux.

Voici deux affaires au sujet desquelles je réclame votre avis:

I. Le Dr. Claus doit etre remplacé comme médecin agréé.
Il y a 5 demandes:
M.M. Daelman
Schelfaut
Truyens
Grégoire
Hertecant
M. Daelman est présenté par l'administration; il est élève de Louvain avec grande distinction.
M. Truyens et Hertecant sont recommandés par Béthune.

M. de Broqueville a retenu le dossier dans son cabinet. Il attend mon avis. Que pensez-vous?

II. M. De Decker, régent à l'Ecole Moyenne, qu'on croit démis sionaire, a, paraît-il, obtenu un congé d'un an.
Il faudra lui nommer un intérimaire. M. D'Hondt, Hynderik et Papin sont candidats.
Hynderik paraît le plus ancien, D'Hondt est le plus appuyé.
Quid?
En remplacement de celui qui sera nommé se présente M. Permentier, sous-instituteur à l'Ecole Moyenne, et aussi M. Van Cleemput.
Serait-ce un bon choix?

Je suis encore à Calevoet jusqu'au v oct. Il a fait un temps à ne pas mettre un chrétien à la porte. Mais voici qu'il y a une améliora-

tion. Dites-moi le jour, je vous prie, où vous viendrez déjeuner avec nous à la campagne.

Votre dévoué,

Ch. Woeste

In de Kamer van Volksvertegenwoordigers hoopte Charles Woeste priester Adolf Daens te zullen vermorzelen, (D. Impens, Brussel; Daensfilm, 1992).

NAWOORD

De publikatie van deze briefwisseling gericht aan Jean-Baptiste Moyersoen en zijn zoon Romain onthult enkele aspecten van de maatschappelijke opvattingen van Graaf Charles Woeste evenals zijn menselijke reactie op enkele significante gebeurtenissen dewelke in zijn memoires niet werden vermeld.

Uit de brieven aan Jean-Baptiste Moyersoen blijkt vooreerst zijn loyauteit ten overstaan van zijn Aalsterse beschermheer door de behartiging van diens economische en juridische belangen, voorts stimuleerde Charles Woeste Jean-Baptiste Moyersoen in zijn politiek engagement en de nieuwbakken volksvertegenwoordiger benadrukte in 1874 de noodzaak van de organisatie van de Katholieke Partij in Wallonië. Ten slotte is er zijn afwijzende houding tegenover het ultramontaanse en antiregeringsgezind Brusselse dagblad *Le Courrier de Bruxelles*. Ook hield hij Jean-Baptiste Moyersoen op de hoogte van belangrijke benoemingen in het arrondissement.

In de brieven aan Romain Moyersoen worden er andere themata aangesneden. De opkomst van de dissidente Christene Volkspartij onder leiding van priester Adolf Daens tijdens de nationale verkiezingen van 1894 en het feit dat hij niet onmiddellijk herverkozen werd, maakten Charles Woeste woedend, radeloos en blijkbaar machteloos in zijn reactie op de gebeurtenissen want ook de Gentse bisschop kreeg een veeg uit de pan. Dat de relatie met priester Adolf Daens in het parlement water en vuur was wisten we reeds, toch valt het scherpe taalgebruik van Charles Woeste op wanneer blijkt dat hij eind januari 1896 hoopt zijn tegenstander in het parlementaire halfrond in mootjes te kunnen hakken. De verkiezingssuccessen van de Daensisten na 1900 stemden hem bitter.

Zijn reactionaire ingesteldheid is opvallend naar aanleiding van de stemming van de nieuwe kieswetgeving voor de gemeenten in 1895, de bespreking van de wet op de Arbeidsongevallen en op de Zondagsrust in 1903, de discussie rond de invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht in 1913, zijn weigering om het nationale congres van de Landsbond der Christelijke Mutualiteiten bij te wonen, zijn aversie voor de christen-democratie welke na de Eerste Wereldoorlog in het dagblad *De Volksstem* en de figuur van Petrus van Schuylenbergh geconcretiseerd werd en de volledige afwijzing van de standenvertegenwoordiging én ten slotte is er naar aanleiding van de afschaffing van art. 310 uit het Strafwetboek in 1921 zijn bezorgdheid dat elke Belgische burger de vrijheid moet hebben om al dan niet bij een vakbond aan te sluiten.

Als voorzitter van het Verbond der Katholieke Verenigingen en Kringen was hij bijzonder bezorgd over het reilen en zeilen van de Katholieke Partij, de organisatie ervan op nationaal, provinciaal en plaatselijk vlak evenals de activiteiten van de Katholieke Jonge Wachten. Tevens stimuleerde hij in 1904 Romain Moyersoen om zijn plaats in het Aalsterse

politieke establishment op te eisen. Herhaaldelijk toonde Charles Woeste zich verbolgen over sommige katholieken die hij misnoegd, veeleisend en ontevreden noemde. In 1920 laakte hij de poging van Romain Moyersoen om zijn kandidaatstelling voor de nationale verkiezingen te verhinderen.

Tevens interesseerde ook de gemeentepolitiek van Aalst hem en in het bijzonder de achterklap over de financiële problemen van Baron de Béthune, volksvertegenwoordiger en gemeenteraadslid in Aalst. Benoemingen in de magistratuur, de oprichting van notariaten, de aanstelling van een arrondissementscommissaris in Aalst, de aanstelling van een geneesheer evenals benoemingen in belangrijke onderwijsfuncties lagen hem nauw aan het hart en soms adviseerde hij om, zoals in het geval van Dr. Goemans uit Lede, nadien advies over zijn advies te vragen...

We kunnen besluiten dat Graaf Charles Woeste zowel als politicus maar ook als advocaat enerzijds een geestdriftige en oogverblindende werkkracht aan de dag legde en anderzijds weerbarstig aan zijn burgerlijke 19de-eeuwse opvattingen vasthield, waardoor hij niet alleen van zijn politieke tegenstanders maar ook van zijn politieke vrienden steeds meer geïsoleerd raakte.

Dirk Podevijn
H. Hartlaan 107
9300 Aalst

BEKNOPTE BIBLIOGRAFIE

Delaforterie, L. *Priester Daens*. Hasselt, 1961.

De Ridder-De Saedeleer, E. en Cordemans, M. *Verkiezingen en verkozenen in het arrondissement Aalst, 1931- 1878*. Gent, 1968.

Eeckhout, A. *Het vraagstuk der sociale verzekeringen in België*. Gent, 1931.

Gerard, E. *De Katholieke Partij in crisis*. Leuven, 1985.

Lamberts, E. (red.). *De kruistocht tegen het liberalisme*. Leuven, 1984.

Luykx, Th. en Platel, M. *Politieke geschiedenis van België*. Antwerpen, 1985.

Moyersoen, L. *Prosper Poullet en de politiek van zijn tijd*. Brugge, 1946.

Moyersoen, L. *Baron Romain Moyersoen en politieke problemen van zijn tijd, 1870-1967*. Aalst, 1986.

Podevijn, D., Van Gyseghem, J. en Baert, K. *Van paternalisme naar emancipatie*. Aalst, 1991.

Van Bockstaele, G. ,,Briefwisseling van priester Daens''. *HLVA* (1984) 1-192.

Van Reepinghen, C. *Eloge de Woeste*. Brussel, 1924.

Van Isacker, K. *Het Daensisme 1893-1914*. Antwerpen, 1965.

Verdoodt, F.J. *Het Daensisme in het arrondissement Aalst*. Dendermonde, 1975.

Wils, L. *Flamenpolitik en aktivisme*. Leuven, 1974.

Wils, L. *De oorsprong van de Kristen-Demokratie. Het aandeel van de Vlaams-demokratische stroming*. Antwerpen, 1963.

Wils, L. ,,De politieke ontwikkeling in België (1870- 1894)'' in *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* XIII. Bussum, 1978, 165-206.

Wils, L. ,,De politieke ontwikkeling in België (1894-1914)'' in *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* XIII. Bussum, 1978, 395-430.

Witte, E. en Craeybeckx, J. *Politieke geschiedenis van België sinds 1830. Spanningen in een burgerlijke democratie*. Antwerpen, 1981.

Woeste, Ch. *Vingt ans de polémique*. 3 dln. Brussel, Parijs, 1885.

Woeste, Ch. *Mémoires pour servir à l'histoire contemporaine de la Belgique*. 3 dln. Brussel, 1927- 1937.

INDEX

Antheunis 159
Arents 182
Baert 146
Beernaert 155-158, 160, 178
Begerem 168
Boon 145
Bosteels 165
Brants 165
Claus 197
Coens 146
Collin 145
Cordemans 146
d'Aspremont Lynden 153
D'Haese 145
D'Hondt 197
Daelman 197
Daens 145, 146, 148, 150, 168, 170-172, 191, 198, 199
de Béthune 145, 165, 186-188, 192, 195, 197, 200
de Borchgrave 153, 155, 156
de Broqueville 184, 185, 187
De Decker 197
de Hemptinne 148, 150
de Hert 165
de Kerchove 165
De Lantsheer 182
De Ridder 172, 173
De Saedeleer 188, 191, 196
De Vidts 196
de Volsberghe 175
Delaforterie 145
Du Bus 188
Ducpétiaux 147
Eeman 161
Francotte 175
Goblet d'Alviella 175
Goemans 189, 190, 200
Goossens 183
Grégoire 197
Greindl 147, 157
Hardyns 148
Hertecant 197
Hynderik 197
Impens 146, 198
Jaequemyns 165

Karel 167
Leopold II 147, 183
Levionnois 160, 161
Liénart 147, 165
Melot 184, 185, 193
Moyersoen, Jean-Baptiste 145, 146, 151-159, 161, 164, 199
Ludovic 146
Romain 145, 146, 148, 165, 166, 168-171, 175-178, 180, 182, 184-186, 188, 189, 191, 193, 195-200
Nichels 165
Papin 197
Permentier 197
Piérart 176, 180
Poullet 148, 165
Schelfaut 197
Schollaert 182
Stillemans 3
Taeyman 188
Theunis 167
Trulin 183
Truyens 197
Tschoffen 194
Van Bockstaele 145, 146
Van Cleemput 197
Van de Perre 146
Van den Hende 151, 160, 163
Van den Heuvel 165
Van Isacker, 145
Van Nuffel 181
Van Schuylenbergh 165, 188, 189, 199
van Vreckem 176
Van Vuchelen 159
Van Wambeke 159
vande Vyvere 167, 196
Vander Taelen 176
Vanderhaeghen 184
Vanderlinden 176
Vauthier 147
Verdoodt 145
Verlinden 159
Wellekens 168
Wils 145
Woeste 145-148, 150, 153-160, 163-165, 168-172, 174-191, 193-200

VOLKSVERTEGENWOORDIGER CHARLES WOESTE BELANGENVERMENGING VAN POLITIEK EN ZAKENLEVEN

L. DE RIJCK

„We hebben er geen belang bij generaties te vormen die lijden aan collectief geheugenverlies. Indien we niet op objectieve wijze worden voorgelicht, zullen we moeten voortgaan op praatjes en legenden en vooral op diegenen die over voldoende geld en macht beschikken om het verleden af te schilderen, zoals zij het wensen".
(F. VAN HEMELRIJCK, De Standaard, 29-30.9.1979)

I. WOESTE, BEHOEFTE AAN EEN KRITISCHE BIOGRAFIE

Over priester A. Daens en de christen-democratie werd reeds baanbrekend onderzoek verricht en ook heel wat gepubliceerd (1). Minder belangstelling kreeg de beruchte antagonist Charles Woeste, een autoriteit in de Katholieke Partij en een hoofdstuk op zichzelf in onze politieke geschiedenis (2). Voor de officiële bovenbouw van zijn curriculum vitae verwijzen we naar de bekende referentiewerken met name de *Nationale* en de *Koloniale Biografie*. Meer achtergrondinformatie over

Afkortingen: ABZ: Archief Buitenlandse Zaken Brussel.
AR: Algemeen Rijksarchief Brussel.
BTFG: Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis.
BTNG: Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis.

(1) L. DELAFORTRIE, *Priester Daens. Uit de memoires der familie*, Hasselt, 1961; R. D'HAESE, *De Daensistische beweging*, Aalst, 1981; K. VAN ISACKER, *Het Daensisme*, Antwerpen, 1959; F.J. VERDOODT, *Kerk en Christen-Democratie. De Katholieke Kerk tegenover de christen-democratie in België, inzonderheid de door haar als dissident beschouwde priester Adolf Daens en diens medestanders (1890-1907)*, doctoraat R.U., Gent, 1988. Aan dit doctoraat ging een reeks publicaties vooraf. We verwijzen naar H. VAN ISTERDAEL red., *Bibliografie van de gemeenten van het Land van Aalst (1950-1983)*, 1, *Het Land van Aalst*, 1985, 5275-5289. L. WILS, *Het Daensisme. De opstand van het Zuid-Vlaams platteland*, Leuven, 1969. Het Daensisme krijgt een afzonderlijke rubriek in het repertorium H. VAN ISTERDAEL red.

(2) CH. WOESTE, *Mémoires pour servir à l'histoire contemporaine de la Belgique*, Bruxelles, 1927, 1933, 1937, 3 dln.; IDEM, *A travers dix années, 1885-1894*, Bruxelles, 1895; IDEM, *Oeuvres de combat*, Bruxelles, 1921. Ch. Woeste, ° Brussel, 26.2.1837, + Elsene, 5.4.1922, dr. iur. V.U. Brussel, 1858, volksvertegenwoordiger arrondissement Aalst, 1874-1922: R. DEMOULIN in *Biographie Nationale*, 27, Bruxelles, 1938, k. 382-392; V. DEVAUX in *Biographie Coloniale Belge*, 1, Bruxelles, 1948, k. 993-1003; P. VAN MOLLE, *Het Belgisch Parlement-Le Parlement Belge, 1894-1972*, Antwerpen-Utrecht, 1972, p. 385-386.

de politieke loopbaan van Woeste vindt men in de studie van M. CORDEMANS en E. DE RIDDER (3). De rol die de familie Moyersoen heeft gespeeld is ook niet onbelangrijk en intussen uit goede bron nader toegelicht (4).

Woeste zelf heeft ons een lange reeks publicaties nagelaten die ons heel wat leren over zijn persoonlijkheid. In de media verwierf hij een belangrijke plaats. Hij was verbonden aan twee conservatieve dagbladen *Le Courrier de Bruxelles* en *Le Journal de Bruxelles* (5). Ruimte voor zijn historische, culturele en ideologische bijdragen kreeg hij ondermeer in het prestigieuse maandblad *La Revue Générale* waar hij in 1868 de leiding overnam (6). Voor kanttekeningen bij de Belgische politiek verwijzen we naar zijn memoires en ondermeer zijn *Oeuvres de combat* en *A travers dix années, 1885-1894* (7).

In zijn geschriften tekende Woeste zichzelf ten voeten uit als een katholiek fundamentalist, op ieder ogenblik doordrongen van het eigen groot gelijk. ,,Servir le catholicisme et mon pays, défendre et promouvoir les influences morales et religieuses'', ziedaar zijn centrale doelstellingen (8). Toch nam hij enige afstand van het ultramontaanse gedachtengoed dat voor de Katholieke Kerk een centrale rol opeiste in de staat. Woeste situeerde zichzelf als een ,,liberaal-katholiek'' (9). Voor hem waren de verworvenheden van de ,,liberale'' staat best aanvaardbaar.

De Liberale Partij zelf werd door Woeste op de korrel genomen wegens haar toenemend anticlericalisme. Al even scherp veroordeelde hij het socialisme en het marxisme (10). Hij beschouwde dit als een dwaalleer die alleen maar ontwrichtend kon werken op de samenleving. Hervormingen dienden geleidelijk te worden doorgevoerd, zonder afbreuk te doen aan de maatschappelijke structuren. Woeste verwachtte heel veel van opvoeding en onderwijs. ,,Il faut instruire, moraliser, évangéliser'', zo pleitte hij (11). Pas dan werd het zinvol om door democratisering van het kiesrecht meer politieke verantwoordelijkheid te geven aan de arbeidende klasse. Daarom diende voorrang te worden verleend aan de uitbouw van het katholiek onderwijs.

Het klinkt enigszins verrassend, maar zelf had Woeste gestudeerd aan

(3) M. CORDEMANS en E. DE RIDDER-DE SADELEER, *Verkiezingen en verkozenen in het arrondissement Aalst, 1831-1878*, Gent, 1968, p. 136, 140-149.
(4) L. MOYERSOEN, *Baron Romain Moyersoen en politieke problemen van zijn tijd, 1870-1967*, Langemark, 1986, p. 22, 32-33.
(5) F.-J. VERDOODT, *Het loon van de werkman. Christenen en katholieken in België ten tijde van Rerum Novarum*, Gent, 1991, p. 50.
(6) M. CORDEMANS..., *o.c.*, p. 142.
(7) Voor bibliografisch overzicht: *La Revue Générale*, tables; P. VAN MOLLE, ref. 2.
(8) *Oeuvres de combat*, p. 5-6.
(9) *La Revue Générale*, 15.10.1926, p. 400; *ibidem*, 15.12.1926, p. 641 en 645.
(10) CH. WOESTE, ,,Le socialisme belge et le Parti Libéral'', *La Revue Générale*, oct. 1905, p. 491-493, 502-503.
(11) CH. WOESTE, *Mémoires...*, II, p. 452-453.

het Koninklijk Atheneum van Brussel. Familiale achtergronden helpen dit verklaren. De vader van Charles, van joodse origine en afkomstig uit het Rijnland, beleed het protestantse geloof. In de periode 1843-1853 fungeerde hij als consul voor Pruisen in Brussel. Blijkbaar heeft hij zich daar snel aangepast. Hij huwde de dochter van stadsontvanger A. Vauthier, ook trouwens een inwijkeling, maar wel katholiek. De invloed van die familie kan de overstap helpen verklaren van zijn zoon Charles naar het katholieke geloof (12). Deze was toen vijftien jaar oud en ging daarmee in tegen de wil van zijn vader, zo wordt gezegd (13). Moeten we die stap uitleggen als een vroege uiting van zijn zelfbewuste en eigenzinnige persoonlijkheid of als een blijk van opportunisme, zoals ook wel eens werd gesuggereerd (14)? Met deze verdenking wordt dan wel over het hoofd gezien dat de politieke en de administratieve omkadering in de hoofdstad in sterke mate werden bepaald door de liberale bourgeoisie die haar vertrouwen stelde in laïciserend onderwijs.

Onder de klasgenoten van Charles Woeste vindt men notoire vertegenwoordigers van die klasse, ondermeer de latere burgemeester van Brussel, E. De Mot en de eminente jurist E. Picard die als radicaal aansluiting vond bij de intellectuele elite van de Belgische Werkliedenpartij (15). Zoals zij studeerde Woeste rechten aan de Vrije Universiteit van Brussel en daarmee leek hij zich dan weer enigszins te willen integreren in het liberale milieu, of koos hij — of zijn vader — voor de gemakkelijkste weg naar de Brusselse Balie? Achteraf heeft Woeste steeds opnieuw verklaringen afgelegd en stellingen verdedigd die haaks stonden op laïcisering en vrij onderzoek. Hij deed hard zijn best om toch maar geloofwaardig over te komen als een katholiek activist.

Zijn optreden en zijn retoriek worden ook in kerkelijke kringen niet altijd even sterk gewaardeerd (16). Hij had daarbij de ergerlijke gewoonte de schijnwerper op zichzelf te richten. Naar aanleiding van een katholiek congres te Mechelen noteert hij trots: „le discours que je pronconçai donna lieu à une ovation indescriptible" (17). Wanneer hij citeerde uit de Parlementaire Handelingen ging het vooral om eigen redevoeringen en tussenkomsten die „op warm applaus" waren onthaald. Dat liet hij er in zijn publicaties steevast bij vermelden. Ook

(12) M. CORDEMANS..., *o.c.*, p. 141.
(13) L. MOYERSOEN, *o.c.*, p. 22.
(14) De Heer E. Huylebroek uit Denderhoutem en lid van Het Land van Aalst trok onze aandacht op *Gourdin*, 1.11.1885 waarin op spottende toon werd getwijfeld aan de geloofsovertuiging van vader en zoon Woeste. We danken hem voor deze en andere nuttige suggesties.
(15) E. DE MOT (1835-1909), burgemeester van Brussel (1899-1909); E. PICARD (1836-1924), senator B.W.P. (1894-1908), bekend rechtskundige en uitgever van *Les Pandectes Belges* en *Journal des Tribunaux*: P. VAN MOLLE, *o.c.*, p. 101, 268-270.
(16) K. VAN ISACKER, *o.c.*, p. 66.
(17) CH. WOESTE, *Mémoires*... II, p. 354.

verwees hij graag naar de vele felicitaties die hij mocht ontvangen, bij voorbeeld naar aanleiding van een onderscheiding of een herverkiezing (18). Hij wachtte zelfs niet het oordeel af van de geschiedschrijving. Zo verklaarde hij in een terugblik op zijn politieke loopbaan dat deze mocht worden beschouwd als een fundamentele bijdrage tot de belangenbehartiging van Kerk en Vaderland (19). Hij handelde ook steeds — naar eigen zeggen — volkomen belangeloos. ,,Nul n'a pu m'accuser jamais d'avoir des dessins interessés'', zo verklaarde hij met de hand op het hart (20).

Dat Woeste een heel belangrijke rol heeft gespeeld in de Belgische politiek zal wel niemand ontkennen. Over zijn belangeloosheid hebben we echter onze twijfels. Hij heeft zijn politieke macht alleszins ook aangewend voor de promotie van welbepaalde zakelijke belangen, zijn vele hooggestemde verklaringen ten spijt. In feite bouwde hij doelbewust aan een imago van rechtlijnigheid en betrouwbaarheid als verantwoording voor politieke machtsverwerving. Daarbij gelden ook andere spelregels. Maneuvers, intriges en contacten achter de schermen krijgen dikwijls meer betekenis dan de doctrine zelf. Ch. Woeste werd ,,un tacticien'' genoemd en ,,un manoeuvrier'' (21).

Tactische berekeningen en flexibiliteit hebben ook zijn keus bepaald van een electorale thuisbasis, buiten zijn woon- en werkkring in Brussel. Zoals in de meeste andere grote steden stond de Liberale Partij er vrij sterk. Om die machtspositie te slopen trachtten de Katholieken electorale akkoorden te sluiten met enkele dissidenten en zogenaamde ,,Onafhankelijken'', maar dat lukte niet zo best (22). De Katholieke Partij was overigens verre van homogeen. Naast de traditionalisten en de meer gematigde liberaal-katholieken kwam ook Jong Rechts aan bod, voorlopig nog een bescheiden fractie, maar dan wel van bekwame en zelfzekere advocaten die aanleunden bij het christendemocratische gedachtengoed. Figuren als H. Carton de Wiart en J. Renkin wekten door hun afkomst alleen al, vertrouwen bij de bourgeoisie. Ze toonden evenwel meer begrip voor sociale hervormingen (23).

Tegenover die ingewikkelde politieke machtsverhoudingen in Brussel nam Woeste liever niet meteen een duidelijke houding aan (24). Hij vermeed elke vorm van confrontatie. Na grondige verkenning van het politieke landschap koos hij voor een meer bescheiden electorale thuisbasis

(18) IDEM, *ibidem*, p. 33.
(19) IDEM, *Oeuvres de combat*, p. 6.
(20) IDEM, *Mémoires...*, II, p. 445.
(21) M. DEMOULIN in *Biographie Nationale*, ref. supra, k. 387.
(22) M. GRUMAN, ,,Origines et naissance du parti indépendant (1879-1884)'', extrait *Cahiers Bruxellois*, IX, 2, 1964, p. 89-92.
(23) K. VAN ISACKER, *Averechtse democratie*, Antwerpen, 1959, p. 87 en 117; E. WITTE-J. CRAEYBECKX, *Politieke geschiedenis van België sinds 1830*, Antwerpen, 1985, p. 122-127.

en de minste weerstand. Naast Brugge en Dendermonde leek Aalst de best haalbare optie. In 1871 werd zijn kandidatuur voor de kamerlijst, ondanks de steun van J.B. Moyersoen, door het katholiek kiescomité nochtans niet weerhouden (25). Hij had blijkbaar enige moeite met de ingewikkelde lokale en regionale afwegingen en invloedssferen. Drie jaar later lukte het dan toch, mede dank zij de morele steun van het episcopaat. Daarmee waren alle hindernissen nog lang niet opgeruimd. Zo diende nog afgerekend met de politieke ambities van de familie de Béthune die steunde op aloude katholieke tradities en een vrij sterke lokale achterban (26). Ook aan het Hof stond deze familie goed aangeschreven. Hetzelfde kon niet meteen gezegd worden van Woeste.

Bijzonder ongelegen kwam de confrontatie met A. Daens. Ditmaal ging hij die helemaal niet uit de weg. Alle denkbare beïnvloedingstechnieken werden door hem aangewend om kerkelijke sancties tegen priester Daens uit te lokken en zo de beweging te breken. Er werden geen middelen gespaard. ,,De machtige antagonist der daensisten zou met cynische trefzekerheid zijn rol volvoeren'', zo heeft F.-J. Verdoodt het heel treffend verwoord (27). Ongetwijfeld was het Woeste niet alleen te doen om de partijbelangen, maar minstens evenzeer om het behoud van zijn electorale thuisbasis.

Het resultaat mag een succes worden genoemd. In 1874 voor de eerste keer verkozen, vertegenwoordigde hij tot zijn overlijden op 5 april 1922, zonder onderbreking, het arrondissement Aalst in de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Onder zijn leiding verwierf de Katholieke Partij een unieke machtspositie. Pas in Wereldoorlog I heeft hij zijn greep op de partij verloren. Hij verkoos toen in Brussel te blijven, terwijl de grote beslissingen vielen in Ste.-Adresse bij Le Havre waar de Belgische regering zich had teruggetrokken.

Op enkele maanden na in 1884, toen hij in het kabinet Malou het ministerie van Justitie heeft geleid, nam hij nooit meer ministeriële verantwoordelijkheid op zich, en dat was een bewuste keuze. Hij kon het nochtans moeilijk verwerken dat koning Leopold II zelf op de val van dat kabinet had aangestuurd. Het lag voor de hand dat hij zich bij de eerste gelegenheid opnieuw beschikbaar zou stellen, al was het maar om zich volkomen te rehabiliteren. Hij vond echter dat hij op termijn meer kon bereiken door de uitbouw van het partijapparaat, met als centrum het Verbond der Katholieke Kringen en Conservatieve Verenigingen (28). Hij toonde zich een heel efficiënt organisator die het complexe

(24) CH. WOESTE, *Mémoires...*, III, p. 404.
(25) M. CORDEMANS..., *o.c.*, p. 142-143.
(26) A. ROEYKENS, *Le Baron Léon de Béthune au service de Léopold II*, Bruxelles, 1964.
(27) F.-J. VERDOODT, *Het Daensisme in het arrondissement Aalst*, Dendermonde, 1974, p. 9.
(28) CH. WOESTE, *Mémoires...*, II, p. 442-443; *Biographie Nationale...*, k. 386.

raderwerk van standen en belangenvertegenwoordiging volkomen beheerste. Programma en agenda van de acht homogeen katholieke kabinetten in de periode 1884-1914 werden door hem vooral bepaald (29). Bij zijn gratie wonnen of verloren ministers het vertrouwen.

Die drukke politieke praktijk cumuleerde Woeste met een rechtstreeks door hem geleid advocatenkantoor. Hier ligt het spoor dat we moeten volgen om de opbouw van zijn machtsbasis beter te begrijpen. Woeste verwierf snel reputatie, vooral als bedrijfsadvocaat (30). In het Frans heet dat iets meer genuanceerd ,,avocat d'affaires''. Opdrachten beperken zich inderdaad niet noodzakelijk tot één bepaald bedrijf. Rekening houdend met de politieke positie van Woeste, moet de vraag worden gesteld wat de doorslag gaf: juridische vakkennis of politiek dienstbetoon? Hij bouwde alleszins een reputatie op van efficiëntie: ,,une affaire plaidée par lui était d'avance à moitié gagnée'' (31). Hij won inderdaad dikwijls het pleit, zodanig zelfs dat gereputeerde collega's het liever niet rechtstreeks tegen hem opnamen (32).

Heeft Woeste voldoende verantwoordelijkheidsgevoel kunnen opbrengen om een deontologische scheidingslijn te trekken tussen zijn bevoorrechte politieke machtspositie en zijn beroepsactiviteit? Ooit is het beroep van herbergier als onverenigbaar beschouwd met de eer en de reputatie van een parlementair mandaat. Onze politieke cultuur heeft minder moeite gehad met de advocaat-politicus. Het risico van belangenvermenging in een dergelijke combinatie is nochtans evident. Wanneer zakelijk succes afhangt van politieke beslissingen wordt het beïnvloeden van beleidsverantwoordelijken bijzonder aantrekkelijk. Dit kan rechtstreeks, intermediair of in een combinatie van beide. Een projectontwikkelaar ziet wellicht goede redenen om zijn belang niet uitsluitend door zijn beroepsvereniging te laten behartigen. Technieken waarbij buiten associatief verband, raadgevers en voorsprekers worden ingeschakeld om de politieke besluitvorming ten gunste van bepaalde ondernemers te beïnvloeden, worden gevat onder de noemer ,,lobbying'' (33).

Een lobbyist wil zonder eigen politieke verantwoordelijkheid van de overheid gunsten en voordelen afdwingen ten bate van zijn opdrachtgever. Wanneer politici de rol overnemen van lobbyist wordt natuurlijk bespaard op tijd en middelen. Advocaten in de politiek zijn hiervoor

(29) IDEM, *ibidem*, p. 239, 275-276, 390, 393-394; *Biographie Nationale...*, k. 390.

(30) M. CORDEMANS..., *o.c.*, p. 141; P. SEGERS, ,,Charles Woeste, une incomparable vie'', *La Revue Latine, XXX, V, 3, 5.5.1922, p. 528-529.*

(31) *P. SEGERS, o.c.*, p. 529.

(32) *La Commission de la Bourse contre le Journal des Rentiers. Compte rendu sténographe du procès plaidé les 13 et 14 novembre 1913 devant le Tribunal de 1er instance de Bruxelles par Me Ch. Woeste pour la Commission de la Bourse et par Me Alf. Journez pour le Journal des Rentiers,* Bruxelles, 1913, p. 12, 43 et 129.

(33) Voor een recent bibliografisch overzicht: E. WITTE, *Politiek en Democratie*, Brussel, 1990, p. 215-242, 334-335.

aangewezen. Zij werken immers vanzelfsprekend onder de dekmantel van het beroepsgeheim. Sporen worden dan ook tijdig en zorgvuldig uitgewist. In die omstandigheden keiharde bewijzen vinden van belangenvermenging is, ook in historisch perspectief, geen gemakkelijke opdracht.

Ondanks alles vindt men nuttige aanwijzigingen, vooreerst binnen het bedrijfsleven zelf. Statuten en jaarverslagen van vennootschappen worden gepubliceerd in het Staatsblad (34). Zo vindt men ook de namen terug van de stichters, bestuurders, commissarissen en opdrachthouders. Bedrijfsadvocaten spelen dikwijls een rol als raadgevers. Afspraken en regelingen worden zo nodig vastgelegd volgens welomschreven procedures. Ook bij processen en faillissementen komen vertrouwelijke gegevens naar boven.

Tenslotte biedt de pers, de algemene zowel als de financieel-economische, nuttige aanknopingspunten. Tussen de min of meer herkenbare publiciteit door, worden soms ook allerlei combines toegelicht waarbij politieke betrokkenheid aanwijsbaar wordt.

Andere belangrijke bronnen vormen de dossiers van economische aard die op de ministeries van Financiën en van Buitenlandse Zaken worden bewaard. Politici met goede contacten, bijvoorbeeld met de dienst Handel en Consulaten, werden eventueel benaderd voor hulp bij projectontwikkeling in het buitenland. Niet alleen politici, maar ook diplomaten en ambtenaren staan bloot aan de verleiding om voordeel te halen uit vertrouwelijke informatie, hetzij voor zichzelf, hetzij voor derden. We verwijzen naar een onverdacht en bijzonder openhartig getuigenis van een topdiplomaat over het misbruik van zogenaamde voorkennis: ,,je pouvais en disant un seul mot à un homme de finances gagner un demi-million..., deux hommes de finances auxquels j'ai conté la chose après, m'ont traité d'infame galant et se sont arraché nombre de cheveux'' (35). Men moet wel gek zijn om niet te profiteren van vertrouwelijke informatie, zo zou men hieruit kunnen concluderen. In zakenkringen verwachtte men zich alleszins niet aan veel scrupules vanwege politici en ambtenaren.

Gelet op de aard van de belangen, moet het onderzoek naar beïnvloeding en collusie vooral gericht worden op de departementen waar voor de economie belangrijke beslissingen worden voorbereid en uitgewerkt. Woeste heeft altijd goede contacten onderhouden met Buitenlandse Zaken. Die contacten en de informatie waarover hij beschikte kwamen ook bepaalde cliënten ten goede.

(34) *Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales. Annexes au Moniteur Belge*, Bruxelles, 1873. Wordt verder onder verkorte titel vermeld.

(35) J. GARSOU, ,,La correspondance de Beyens et de Lambermont'', *La Revue Générale*, 15.11.1933, p. 522.

Enig zicht op zijn zakenbindingen krijgen we ook via het bedrijfsleven wat ons voor een goed begrip verplicht tot heel wat toelichtingen op bepaalde hoofdstukken uit onze economische geschiedenis. We hopen dat ze de aandacht niet afleiden van het centrale thema: Woeste en zijn macht, ook en vooral deze achter de schermen.

II. BETROKKENHEID VAN WOESTE BIJ DE ZAKENWERELD

1. Beleggingen en bedrijfsadvies

Woeste was aandeelhouder van een vrij bescheiden constructiebedrijf, de S.A. de Gosselies, gespecialiseerd in de aanmaak van spoorwegmaterieel (36). Het is waarschijnlijk dat hij van huis uit kennis van, en ervaring met beleggingen heeft opgedaan. We herinneren er aan dat zijn vader ruim tien jaar lang het Pruisisch consulaat heeft geleid in Brussel. Voor dergelijke functie kwamen toen vooral vertegenwoordigers in aanmerking van het bedrijfsleven en het financiewezen. E. Woeste stichtte toen ook een bescheiden bank die echter in het crisisjaar 1848 ten gronde ging. Toch bleef de familie betrokken bij zaken. Ze had een band met de Caisse des Propriétaires, ook wel Caisse Hypothécaire genaamd, samen met de Banque Liégeoise de oudste spaar- en hypotheekbank in België (37).

In het laatste kwart van de 19de en het begin van de 20ste eeuw verschoven de transacties bij de C.P. van de vastgoedmarkt naar de industriële participaties. Deze aanpassing werd verantwoord door de uitbreiding van het begrip vastgoed als onderpand voor krediet, tot fabrieksgebouwen en installaties (38). In een nog soepeler interpretatie werd de hypothecaire waarborg gedeeltelijk en zelfs geheel vervangen door effecten. Intussen was ook het handelsrecht zodanig geliberaliseerd dat ondernemingen veel gemakkelijker toegang kregen tot de financiële markten (39). Projectontwikkelaars zonder financiële middelen dienden niet noodzakelijk eerst hun opwachting te maken bij de bankiers. Van die kant toonde men zich trouwens ook meer bereid tot medewerking bij het uitgeven en verhandelen van effecten. Deze vonden afzet bij een rui-

(36) *Annexes Moniteur Belge*, 7.10.1880, akte 1304.

(37) Statuts de la Caisse des Propriétaires, Bruxelles, s.d., AR, *Ministerie van Financiën*, 578; *Annexes Moniteur Belge*, 24-25.10.1887; *Le Recueil Financier*, 1901-1902, p. 788-789; E. HUBERTY, ,,La situation et la politique des banques de crédit foncier en Belgique avant la guerre et actuellement'', *La Revue Bancaire Belge*, II, 5, Bruxelles, juillet-août 1925, p. 208-209 en 253; E. WITTE m.m.v. S. PARMENTIER, ,,Het Belgische spaarbankwezen in de eerste helft van de 19de eeuw: een zaak van door de overheid gesteunde ,,haute finance'', *De Belgische spaarbanken*, A. VAN PUT e.a.ed, Tielt, 1986, p. 62-63.

(38) Caisse des Propriétaires, 8.6.1885, AR, *Ministerie van Financiën*, 578.

(39) Wet van 30.12.1867.

mer publiek. Zo werd de economische expansie bevorderd, maar, keerzijde van de medaille, tegelijk ook de speculatie. Bij de Caisse des Propriétaires volgde men de algemene trend. Het eigen kapitaal en de geconsolideerde middelen bleven beperkt, terwijl de obligatoire schuld steeds maar toenam. De effecten in portefeuille waren niet altijd wat men een beste aandelenkeuze zou kunnen noemen. Als voorbeeld vermelden we aandelen van de Société Métallurgique et Charbonnière Belge, alias La Métallurgique, vooral bekend als constructeur van spoorwegmaterieel (40). In 1877 werd dat bedrijf nog net niet meegesleurd in de krach van de bekende spoorwegmagnaat Simon Philippart (41). La Métallurgique bleef conjunctuurgevoelig. Haar afdeling steenkoolmijnen was zelfs verlieslatend in de betere jaren (42).

In de geschiedenis van het bedrijf komen wel enkele merkwaardige bladzijden voor. De bekende Belgische zakenman Edouard Empain maakte er zijn debuut als technisch tekenaar (43). Niets liet vermoeden dat hij, oudste van een kroostrijk gezin uit Beloeil, rond de eeuwwisseling een uniek zakenimperium zou opbouwen van internationale dimensie. De aanloop was niet gemakkelijk. In 1881, twee jaar na zijn start bij La Métallurgique opende hij samen met zijn broer François een studiebureau voor het verwerven en valoriseren van concessies in de sector openbare nutsbedrijven. Dit betekende geen breuk met zijn vroegere werkgever. Deze werd zelfs een bevoorrecht leverancier. Daarom hebben ze samen een nieuw bedrijf opgericht onder de sprekende naam Compagnie Auxiliaire des Chemins de fer et Travaux Publics (44). Ook hier was het financieel evenwicht wankel.

La Métallurgique en filialen geraakten steeds meer in de invloedssfeer van de Caisse des Propriétaires en Empain met als resultaat een vervlechting van belangen. In de raad van bestuur schoof Empain een vertrouwensman naar voor, E. Terlinden, tevens secretaris bij de C.P. (45). Opvallend was ook de aanwezigheid in die groep van hofdignitaris A. du Roy de Blicquy, in feite een commissionair van Koning Leopold II (46). Hij en Terlinden zullen een belangrijke rol spelen in de expansie

(40) La Métallurgique, rapporten, ABZ, *Naamloze vennootschappen*, 3645; *Le Recueil Financier*, 1896-1897, p. 449 en 1905, p. 255-256.

(41) G. KURGAN-VAN HENTERYK, *Rail, finance et politique: les entreprises Philippart (1865-1890)*, Bruxelles, 1982, p. 315-331.

(42) *La Cote Libre*, 31.10.1885 en 25.2.1886.

(43) C. CAMUS in *Biographie Coloniale Belge*, II, Bruxelles, 1951, k. 357-360; CH. BRONNE, *L'industrie belge et ses animateurs*, Bruxelles, 1942, p. 102-106; B.S. CHLEPNER, *Le marché financier belge depuis cent ans*, Bruxelles, 1930, p. 79; P. JEANJOT in *Biographie Nationale*, 34, suppl. 6, 1, Bruxelles, 1968, k. 265-269.

(44) *L'Echo de la Bourse*, 27.5.1881; *l'Office de Publicité*, 15.5.1881; B.S. CHLEPNER, *o.c.*, p. 99.

(45) *La Cote Belge*, 23.11.1885 en 1.4.1886.

(46) La Métallurgique, 31.12.1880, ABZ, 3645; PALEIZEN BRUSSEL, *protocol*, 1, 4; *l'Etoile Coloniale*, 21.3.1903.

van de ondernemingen Empain (47). Ook Woeste was daarbij betrokken.

We mogen aannemen dat de relaties tussen Woeste en Empain steunden op een belangenassociatie rond de Caisse des Propriétaires. Het vertrouwen in Empain was er groot. In 1899 kocht de C.P. voor een fiks bedrag een pakket aandelen van de Société Parisienne des Chemins de fer et des Tramways Electriques (48). Deze houdstermaatschappij van Empain had vooral belangen in stads- en streekvervoer, zo bijvoorbeeld de ondergrondse van Parijs. Die concessie had echter alleen betrekking op de exploitatie en dan nog beperkt tot 35 jaar. Op het ogenblik dat het bestuur van de C.P. zich engageerde was het financieel rendement van de Métro nog lang niet verzekerd (49). Maar als cliënt van Woeste genoot Empain nu eenmaal van een voorkeurbehandeling bij de Caisse des Propriétaires.

2. Empain, cliënt en beschermeling van Woeste

Het kwam Woeste ongetwijfeld goed uit dat Empain werd voorgesteld als een schoolvoorbeeld van ondernemerschap. Die kwaliteit hielp de economische groei bevorderen. Niet de politieke bescherming, wel het zakelijk talent moest prevaleren. Het politieke debuut van Woeste viel samen met de ineenstorting van het zakenimperium Langrand-Dumonceau (50). Deze had veel steun gekregen van katholieke mandatarissen. De liberalen aarzelden niet om er politieke munt uit te slaan, waarbij dient opgemerkt te worden dat de reactie er pas kwam bij het faillisssement. Enkele jaren later volgde de krach Philippart. Ook toen kwamen politici in het gedrang. Woeste heeft ongetwijfeld lessen getrokken uit deze precedenten. Er werd niet zwaar getild aan dit soort politieke betrokkenheid, op voorwaarde dat er geen hoge financiële verliezen werden geleden.

Economisch gesproken was er nauwelijks een andere weg mogelijk dan deze van de expansie. Gegeven de beperkingen van de binnenlandse markt, kreeg de export, niet alleen van producten, maar ook van diensten en kapitaal, de voorrang. De ontsluiting van buitenlandse markten, rekening houdend met de toenemende behoefte aan grondstoffen, werd

(47) *La Bourse pour Tous*, 1.11.1896; *Moniteur des Chemins de fer et Tramways*, 1.9.1896.

(48) *La Belgique Financière*, 30.5.1906 en 1.8.1907; *Moniteur des Chemins de fer*, 1.7.1904; *Moniteur Industriel*, 24.3.1900; R.H. GUERRAND, *Mémoires du Métro*, Paris, 1961, p. 127-128.

(49) Paris, tramways, statistique, AR, *Otlet*, 126; R.H. GUERRAND, *o.c.*, p. 44.

(50) G. JACQUEMYNS, *Langrand-Dumonceau, promoteur d'une puissance financière catholique. Vers l'apogée,2. Organisation et opérations*, Bruxelles, 1963, p. 440-445; TH. LUYCKX, *Politieke Geschiedenis van België, 1, van 1789 tot 1944*, Amsterdam-Brussel, 1977, p. 147-148. Opvallend was de betrokkenheid van P. de Hauleville, hoofdredacteur van *Journal de Bruxelles* en persoonlijke vriend van Woeste.

doorslaggevend. Investeringen in het buitenland waren vooral aangewezen wanneer ze de nationale productie en de betalingsbalans in gunstige zin beïnvloedden.

Koning Leopold II moedigde zijn ministers aan bij de ontwikkeling van een dergelijk beleid. In 1889 vatte hij de essentie van de economische belangen en de middelen om ze te behartigen als volgt samen: ,,... ne pas laisser le pays étouffer dans ses étroites limites et chercher un déversoir au trop-plein de sa production en hommes, en choses et en idées'' (51). Met deze doctrine werden ook de koloniale projecten gelegitimeerd.

Woeste deelde die visie. Zo nodig schoof hij een vertrouweling naar voor in de regering om daar op toe te zien. Op zijn aanbeveling kreeg G. Francotte in 1902 de portefeuille van Nijverheid en Arbeid (52). De vader van de nieuwe minister exploiteerde een Luikse wapenfabriek. Zelf was hij verbonden aan de Banque d'Escompte et de Comptes Courants (53). In de portefeuille vindt men ondermeer effecten van Belgische trammaatschappijen in Rusland, toen een heel belangrijke markt voor onze economie.

Het zou wellicht nuttig zijn ook deze piste te volgen, maar voor een artikel gelden nu eenmaal beperkingen. We houden het bij de vaststelling dat Woeste nauwe relaties onderhield met ondernemers die zich vooral richtten op de buitenlandse markt. Ze werden betrokken en eventueel zelfs ingeschakeld bij de politieke besluitvorming. De betrokkenheid van Woeste bij de Belgische economische expansie is onmiskenbaar en ook verklaarbaar.

We hadden het reeds over de bank van de familie Woeste en de banden met de Caisse des Propriétaires. Ook de bevoorrechte relaties met de familie Greindl hebben een rol gespeeld. Deze behoorde tot de vaste kern van aandeelhouders van de C.P. (54). J. Greindl, de schoonbroer van Woeste maakte carrière in de diplomatie (55). Van 1871 tot 1874 deed hij ervaring op als directiesecretaris van de dienst Handel en Consulaten. Het buitenlandbeleid werd grotendeels afgestemd op de economische behoeften. Greindl volgde die leidraad, ook wanneer Leopold II koloniale projecten ontwikkelde. Greindl stelde zich echter pragmati-

(51) Leopold II aan Beernaert, 22.9.1889 (E. VAN DER SMISSEN, *Léopold II et Beernaert*, I, Bruxelles, 1920, p. 425). Zie ook CH. WOESTE, *Mémoires...*, II, p. 197.

(52) *l'Echo Industriel*, 24.8.1902; TH. LUYCKX, *o.c.*, p. 233.

(53) *Le Recueil Financier*, 1900-1901, p. 133-134.

(54) Jules Greindl (1835-1917), ,,le représantant le plus considérable et le plus respecté de notre diplomatie d'avant 1914'': J. WILLEQUET, ,,La Légation d'Allemagne, la presse et les milieux de presse bruxellois entre 1887 et 1914, BTFG, 36, 1958, p. 394; IDEM, ,,Jules Greindl, une grande figure de notre diplomatie'', *Revue Générale Belge*, I.1968, p. 11.

(55) Zie (54) en J. WILLEQUET in *Biographie Nationale*, 37, suppl. 9, 1, Bruxelles, 1971, k. 373-376.

scher op dan de koning: ,,le Roi veut une colonie, Greindl ne vise que l'expansion commerciale..'', een niet onbelangrijke nuance (56). Toch aanvaardde hij in 1876 de post van secretaris-generaal bij de Association Africaine die de grondslag legde van de Onafhankelijke Congostaat (57).

Wellicht onder invloed van Greindl heeft Woeste inzake Congo een eerder afwachtende houding aangenomen (58). Hij vroeg zich af hoe de Belgische zakenwereld zou reageren. Zijn cliënt Empain heeft hem die onzekerheid helpen overwinnen. Hij wachtte niet op de annexatie van Congo door België om zich te engageren. In 1902 stichtte hij de Compagnie des Chemins de fer du Congo Supérieur aux Grands Lacs (59). Op de beurzen van Parijs en Brussel rijfde hij in een minimum van tijd 35 miljoen binnen door massale uitgifte van effecten. Anders geformuleerd: de onderneming kostte Empain persoonlijk weinig of geen geld. Ongetwijfeld profiteerde hij ook van zijn zakenrelaties in Parijs. Als exploitant van de Métro genoot hij enig aanzien.

Waarschijnlijk heeft ook Leopold II een pakket aandelen gekocht van die spoorwegmaatschappij die als tweede na de Compagnie du Chemin de fer du Congo met Leopoldstad-Matadi, Congo moest ontsluiten. Alleszins diende de Belgische Staat in dit geval niet bij te springen. Dat stemde ook Woeste gunstig want het budgetair evenwicht was voor hem een prioriteit (60). Met zijn initiatief heeft Empain ook inspraak verworven in de koloniale politiek. Zijn adviesen werden door de koning hoog gewaardeerd (61).

Als gevolg van die ontwikkelingen schoof Woeste zijn laatste bezwaren tegen de annexatie van Congo opzij. Het leek ook de enige weg om avontuurlijke en zelfs utopische projecten van de koning af te remmen. Leopold II trachtte bij voorbeeld een territoriale corridor te verwerven in Soedan om Congo langs die weg en Egypte een uitweg te geven naar de Middellandse Zee (62). Empain zou zorgen voor een verbinding met het Egyptisch spoorwegnet dat voor een belangrijk deel door Brits kapitaal werd verwezenlijkt. Die ,,Nilotische'' politiek vond echter geen genade bij het Foreign Office in Londen. Empain moest zich tevreden

(56) J. WILLEQUET, *Revue Générale Belge*, ref. supra, p. 11.

(57) *Biographie Nationale*, ref. supra, k. 374. In *Congo. Mythes et réalités. 100 ans d'histoire*, Bruxelles, 1989, p. 45 laat J. STENGERS opmerken dat Greindl zeer sceptisch stond tegenover de economische perspectieven van Congo.

(58) V. DEVAUX in *Biographie Coloniale Belge*, ref. (2), k. 999.

(59) *Le Mouvement Géographique*, 12.1.1902; R.O. COLLINS, *King Leopold, England, and the Upper Nile*, 1899-1909, New Haven-London, 1968, p. 120, 136 en 279.

(60) CH. WOESTE, *Mémoires...*, II, p. 220.

(61) (Empain), Notes pour le Roi, 15.1.1904, BRUSSEL, PALEIZEN, *Buitenlandse betrekkingen*, 50, 1; E. Empain aan Leopold II, 12.11.1902, *ibidem*, 50, 2; Note de Mr. Empain, janvier 1902, *ibidem*, 50, 8.

(62) R.O. COLLINS, *o.c.*, p. 279-280, 299 en 305.

stellen met enkele concessies van secundaire spoorwegen in de Nijldelta (63).

Daarmee was het elan van de onvermoeibare expansionist nog lang niet gebroken. Aan de rand van de Egyptische hoofdstad Cairo ontwikkelde hij een ambitieus stedebouwkundig project onder de naam Heliopolis of zonnestad (64). In het centrum baatte hij reeds tramlijnen uit (65). Hij rekende er op dat het net zou worden uitgebreid. De uitrusting was ook volledig op elektrische tractie afgestemd.

Empain verwachtte een stroom kapitaalkrachtige toeristen uit Amerika en Europa. Zakenlui zouden wat graag een zonnige wintervakantie willen doorbrengen in Heliopolis waar bij een luxehotel en bijhorend casino liet optrekken. Riante villa's zouden als residentie of als tweede verblijf worden gekocht of gehuurd door diplomaten en ondernemers. Om het reizen in optimale omstandigheden te verzekeren richtte Empain ook een rederij op, The Egyptian Mail and Steamship Cy (66). Twee luxepakketboten werden besteld, maar de rederij van Empain ging failliet, nog voor ze in dienst werden genomen (67). Deze mislukking was ook voorspelbaar en het kan alleen verbazing wekken dat niemand van zijn raadgevers Empain heeft gewezen op een paar evidente tegenindicaties van het project. Een verblijf in Egypte was toen zeker geen medische aanrader. Regelmatig werd in de havenstad Alexandrië een quarantaine opgelegd. Ook de openbare veiligheid stelde problemen, ondermeer door een gewelddadige Arabische verzetsbeweging. Dat Empain een kathedraal bouwde in Heliopolis kwam over als een provocatie en een vorm van kolonialisme (68).

De hele opzet had veel weg van een prestigeproject met een beperkt rendement. Toegegeven, Empain heeft veel meer en beter gepresteerd, vooral in de elektriciteitsnijverheid, dé spitstechnologie van het ogenblik (69). Wanneer hij zich toch misrekende en in de problemen geraakte, mocht hij beroep doen op loyale raadgevers zoals Woeste. Er werd wel tijdig gezorgd voor een financieel, een juridisch en een politiek vangnet. De Caisse des Propriétaires deelde in het succes, maar ook in de tegenslagen. Heliopolis was overigens niet het eerste voorbeeld van megalo-

(63) Basse Egypte, nota, 6.5.1904, ABZ, *Africa*, 10; *Le Receuil Financier*, 1899-1900, p. 800.

(64) Rapport van de Belgische gezant Maskens, Cairo, 5.4.1905, ABZ, *Afrika*, 10; H. DE SAINT-OMER, *Les entreprises belges en Egypte. Rapport sur la situation économique des sociétés belges et belgo-égyptiennes, fonctionnant en Egypte*, Bruxelles, 1907, p. 87-89.

(65) *Moniteur des Chemins de fer*, 15.7.1895.

(66) H. DE SAINT-OMER, *o.c.*, p. 16.

(67) Notitie Handel en Consulaten, 4.10.1908, H. DE SAINT-OMER, *o.c.*, p. 16. Het verlies bedroeg 6 miljoen, waarde 1908.

(68) Nota Empain, 19.1.1914 met reactie van Buitenlandse Zaken 27.1 en 17.2.1914, ABZ, *Afrika*, 10.

(69) *La Belgique Financière*, 30.11.1904; *La Chronique*, 26.8.1904. Zie ook v. (43).

mane visie met betrekking tot een elitair toerisme.

In 1882 ging men bij die spaarbank in op een tip van Empain en zijn raadsman Terlinden. In het vredige Maloja, een vergeten dorpje in het Zwitserse Engadin zou een groot kuurhotel worden opgericht met bijhorend casino (70). Het idee kwam in feite van graaf Camille de Renesse. Maloja zou uitgroeien tot ,,Renesseville'', zo hoopte deze megalomane dromer. Het draaide uit op een financiële ramp en juridische complicaties allerhande (71). Graaf de Renesse trok zich berooid en ontgoocheld terug in een warmer vakantieoord, met name Nice aan de Franse Riviëra. Hij hield er zich onledig met het schrijven van vrome en stichtelijke literatuur.

Intussen waren Empain en Terlinden erin geslaagd volledig buiten schot te blijven, wat ons niet verwondert, want het contentieux Maloja-Palace-Hotel werd behartigd door niemand minder dan Woeste. Ook hier was sprake van ondoordachte projectontwikkeling, maar de verantwoordelijken gingen vrij uit. Ze hadden nochtans moeten weten dat Maloja compleet afgesloten lag van de buitenwereld. Vooraleer de bouwwerken op te starten zag de aannemer zich verplicht toegangswegen aan te leggen en die werden dan nog maanden lang door sneeuw en ijs geblokkeerd. Tegen beter weten in werd aan een geforceerd tempo gewerkt. Ook werden de duurste materialen aangewend. Bouw en uitrusting zouden als gevolg daarvan een veelvoud kosten van de oorspronkelijke raming.

Ongetwijfeld kunnen fouten in planning en management niet in de schoenen worden geschoven van een juridisch raadgever. Woeste werd bij de ontwikkeling van het project nergens vermeld. Wel deed men op hem beroep om de juridische complicaties rond het Maloja-Palace-Hotel te ontwarren. Als er al van enige verantwoordelijkheid sprake mocht zijn, moeten we die alleszins binnen een ruimere context situeren. Woeste beriep zich ook in de politieke praktijk telkens weer op de grote morele en katholieke waarden. Vielen deze normen soms volledig weg wanneer hij optrad als bedrijfsadvocaat? Toonde hij dan geen begrip voor de zwakkere beleggers en de spaarders die het slachtoffer werden van sommige avonturen bij de Caisse des Propriétaires en haar bevriende ondernemingen? Zonder te preciseren erkende hij toch bepaalde uitwassen in de effectenhandel. Dat Leopold II tegenstander was van elke beperking werd dan weer door Woeste als alibi aangewend om geen politieke initiatieven te steunen die het beurswezen strenger zouden reglementeren (72). Hij vond het zelfs niet ongepast de be-

(70) *l'Economie Financière*, 9.4.1882; *Le Recueil Financier*, 1901-1902, p. 788-789. Sedert 1962 wordt het complex door de Christelijke Mutualiteiten gebruikt voor sociale vakanties en sneeuwklassen (*Straal*, 16.12.1982).

(71) *La Cote Libre*, 28.10.1885, 25.2 en 1.4.1886.

(72) CH. WOESTE, *Mémoires...*, II, p. 236.

staande toestand goed te praten (73). Tenslotte kwam er in 1913 toch een, zij het bescheiden initiatief, maar dan wel van de christendemocraat H. Carton de Wiart (74).

Men kan zich de vraag stellen of Woeste nog voldoende afstand kon nemen van Empain en andere cliënten uit de zakenwereld die allen belang hadden bij de bestaande toestand. Via de weg van de honoraria kochten ze blijkbaar niet alleen invloed, maar ook dienstbaarheid. Men kan anderzijds, als hypothese dan, stellen dat Woeste mogelijk gebruik maakte van bepaalde relaties die Empain onderhield, en we denken in dit verband aan het Hof.

Of Woeste zich met zijn specifiek dienstbetoon eventueel zou hebben verrijkt is een ander probleem waarover we geen uitsluitsel hebben. Er zijn echter aanwijzigingen dat dit niet het geval is geweest. Naast zijn kantoor in Brussel, was hij eigenaar van een ruime villa in Ukkel, maar van echte luxe, tenzij men zijn wijnkelder als dusdanig zou beschouwen, was zeker geen sprake. Ook de familie Greindl was welgesteld, zonder meer. Woeste bezocht graag de badstad Blankenberge. Hij was ook wel te gast bij zijn schoonouders die er een buitenverblijf hadden.

We kennen getuigenissen waaruit blijkt dat Woeste zich tevreden stelde met bescheiden honoraria (75). Dat is best mogelijk, maar niet meer te verifiëren. Men moet ook rekening houden met relatiegeschenken. Ondernemers schonken aan medewerkers dikwijls zogenaamde oprichtingsaandelen. Of Empain ook zo gulhartig was tegenover Woeste weten we niet. Er zijn trouwens nog anders, meer subtiele vormen van beloning voor bewezen diensten. Giften voor katholieke „goede werken" zijn zo een voorbeeld. Empain stond alleszins goed aangeschreven bij de Katholieke Partij en de kerkelijke hiërarichie (76). Zoals reeds gezegd won Empain ook het vertrouwen van Leopold II. Hij werd zelfs een goede vriend, „l'intime du Roi" — genoemd (77). Dat vertrouwen steunde ook op concrete zakelijke belangen.

Om ons tot Woeste te beperken; er zijn voldoende redenen om aan te nemen dat hij verantwoordelijkheid droeg in de voorkeursbehandeling die Empain vanwege de Caisse des Propriétaires mocht genieten. Zijn relaties met die zakenman hebben ook invloed gehad op de verhoudingen binnen de Katholieke Partij. Zo heeft Woeste, ondanks alles meer

(73) *Compte rendu sténographique du procès intenté par la Commission de la Bourse de Bruxelles au Journal des Rentiers*, Bruxelles, 1913 (Journal des Rentiers éd.), p. 1, 8-10.

(74) P. WAUWERMANS in voorwoord, E. LAMAL, *Les Bourses de valeurs mobiliers en Belgique*, Bruxelles, 1934, p. I-II en IX-XI.

(75) P. SEGERS, „Charles Woeste. Une incomparable vie", *La Revue Latine*, 5.5.1922, p. 529.

(76) Nota van Buitenlandse Zaken, Brussel, 27.1.1914, ABZ, *Afrika*, 10; *L'Aurore*, 23-24.3.1898; *l'Etoile Coloniale*, 19.9.1903; R.H. GUERRAND, *o.c.*, p. 130.

(77) R.H. GUERRAND, *o.c.*, p. 123.

vrijheid gelaten aan bepaalde christendemocraten dan men kon verwachten. We hebben reeds terloops een voorbeeld aangehaald. Toen H. Carton de Wiart in 1913 voorstellen formuleerde om de Beurs strenger te reglementeren heeft hij hem zeker niet aangemoedigd, maar ook niet teruggefloten. Dank zij Woeste werd Renkin op 30 oktober 1908 de eerste titularis van het nieuwe ministerie van Koloniën (78). Daarmee speelde hij handig in op de nauwelijks verholen ambities van die christendemocraat. Eerder al had hij hem betrokken bij vertrouwelijke dossiers van zakelijke aard. Vermeden moest worden dat ze als wapen konden dienen bij politieke afrekeningen, ook binnen de eigen partij. Woeste toonde zich altijd heel alert voor dit soort risico's (79). Later zou hij ook Ch. de Brocqueville inwijden in de spelregels van het affairisme, tot groot profijt van Empain (80). Het is duidelijk; Woeste trachtte de eigen verantwoordelijkheid in de ondernemingen van Empain met andere politici te delen.

Daar waren ook goede redenen voor. Ondanks alle voorzorgen lekte er toch meer uit dan gewenst. Dossiers als Maloja en Egyptian Mail Steamship Cy werden voor het grote publiek wel zorgvuldig afgeschermd. In beurskringen toont men zich echter traditioneel zeer gevoelig voor geruchten. Empain mocht dan al op hoge bescherming rekenen, aan de grillige spelregels van concurrentie en speculatie was geen ontkomen. Het was haast onvermijdelijk dat in de pers ook eens vragen werden gesteld over de ondernemingen van Empain. In het vakblad *l'Etoile Coloniale* werd Empain een financieel avonturier en een gevaarlijke beursgoeroe genoemd. Toen in het blad meer details verschenen werd uitgever Ch. Claessen echter prompt voor de rechtbank gedaagd (81). Empain sprak van eerroof. Met veel juridische spitsvondigheden heeft zijn advocaat van dienst Woeste die stelling ook hard gemaakt. *l'Etoile Coloniale* werd op 25 april 1903 veroordeeld tot het betalen van een flinke schadevergoeding (82). Het was zeker geen aanmoediging tot kritische journalistiek. Er werden trouwens op de kantoren van *l'Etoile Coloniale* ook bepaalde documenten waaronder de lijst der abonnés, in beslag genomen (83). Van rechtswege werden blijkbaar de grote middelen gebruikt. We denken ook terug aan een eerder gemaakte opmerking dat bepaalde advocaten liever niet met Woeste in het strijdperk traden.

Ongelukkig voor Woeste, kwam de hele affaire opnieuw in het nieuws

(78) CH. WOESTE, *Mémoires...*, II, p. 314 en 337.
(79) *Ibidem*, p. 114-115, 194 en 388, III, p. 29.
(80) *Annexes Moniteur Belge*, 12-13.5.1899, akte 2322; *La Finance Illustrée*, 4.2.1903; H. HAAG, *Le comte Charles de Brocqueville, ministre d'Etat et les luttes pour le pouvoir (1910-1940)*, Louvain-La-Neuve-Bruxelles, 1990, I, p. 259.
(81) *l'Etoile Coloniale*, 14 en 21.3.1903; *Le Tramway*, 27.3.1903.
(82) *Le Tramway*, 16.5.1903. Bij *l'Etoile Coloniale* was men bereid tot een rechtzetting (l'*E.C.*, 4.4. en 27.6.1903).
(83) *l'Etoile Coloniale*, 21.3.1903.

omdat Lemye, een gewezen directeur van Empain, kort na de uitspraak zelfmoord pleegde (84). Hij liet een brief na, zo vernemen we tenminste in de pers, waarin hij zijn vroegere werkgever om vergiffenis vroeg. Hij bekende die eerrovende artikels in *l'Etoile Coloniale* te hebben geïnspireerd. Het ging om een persoonlijke wraakoefening, zo werd gesteld. Daarmee leek een punt gezet achter de gehele zaak.

Empain en Woeste bleven echter het antwoord schuldig op de vraag wie verantwoordelijkheid was voor het miljoenengroot verlies bij Eaux de Caracas (85). Empain stond er in voor de watervoorziening en de riolering. In 1895 verkocht hij zijn installaties aan de overheid. Als betaalmiddel aanvaardde hij obligaties die echter achteraf zo goed als waardeloos bleken. De effectenhouders leden zwaar verlies. Lemye verweet Empain allerlei duistere transacties op de rug van de beleggers. Er liep daarover trouwens een proces, maar klaarheid is er, gegeven de omstandigheden dus niet gekomen.

Woeste en met hem de Belgische regering wezen zonder meer de Venezuelaanse overheid aan als verantwoordelijk (86). Dat is ook best mogelijk, maar het kan even goed uitgelegd worden als een zoveelste bewijs van politiek dienstbetoon ten bate van Empain. Van faciliteiten gesproken: een ingenieur van de Brusselse watermaatschappij mocht van het gemeentebestuur ook werken voor Eaux de Caracas. Het voorbeeld stond niet alleen (87). Dit even terzijde gelaten; de belangen van Empain hebben zelfs in bepaalde gevallen het buitenlands beleid rechtstreeks beïnvloed. Om dit te verduidelijken verwijzen we naar een onderneming waarin Woeste een belangrijke rol heeft gespeeld.

3. De affaire Grand Central Sud-Américain

Op het einde van de jaren 1880 werkte de Argentijnse overheid aan een ambitieus infrastructuurplan waarin onder meer een spoorwegverbinding werd voorzien tussen Reconquista en Formosa, twee nieuwe steden in het noorden (88). Aanleg en exploitatie werden vergund en zelfs fors gesubsidieerd. Ook kreeg de concessiehouder de toelating om landbouwgronden te verkavelen.

Altijd goed geïnformeerd dank zij zijn bevoorrechte relaties met onder meer Woeste en Greindl, zag Empain de kans om zonder noemenswaardig startkapitaal, een nieuwe marktpositie te veroveren. Het

(84) *l'Etoile Coloniale*, 2, 9 en 16.5.1903.

(85) *Annexes Moniteur Belge*, 19.2.1892, akte 515; *Le Courrier de la Bourse et de la Banque*, 18.7.1907; *Le Messager de Bruxelles*, 13.6.1901.

(86) *La Chronique*, 26.3.1904; *Le Courrier de la Bourse et de la Banque*, 18.7.1907.

(87) *Annexes Moniteur Belge*, 19.2.1891, akte 515; nota's Landbouw-Openbare Werken , Buitenlandse Zaken, 20.5., 4 en 30.6.1912, ABZ, *Afrika*, 10.

(88) *Annexes Moniteur Belge*, 3-6.2. 1889, akte 223 en 25-26.4.1889, akte 952; Otlet aan de Argentijnse gezant te Brussel, 10.6.1887, AR, *Otlet*, 4.

initiatief werd hem echter uit handen genomen door een concurrent. De concessie ging naar Edouard Otlet, ook een nieuwkomer in de Belgische zakenwereld (89).

Otlet toonde zich niet afkerig van een tijdelijke associatie met Empain. Daartoe richtten ze samen een nieuwe onderneming op onder de naam Grand Central Sud-Américain of Sudam (90). Er werd gestart met slechts 5 miljoen aan kapitaal waarvan de promotoren nauwelijks 10 % hadden geconsigneerd. Door massale uitgiften van effecten, meer bepaald bevoorrechte aandelen, zouden wel de nodige geldmiddelen worden gevonden.

Het woord ,,bevoorrecht'' werkte misleidend. Het ging om een aandeel met een nominale waarde, maar in tegenstelling tot een obligatie, zonder garantie wat betaling betreft van een coupon. Alleen bij winst werd een dividend uitgekeerd. Uiteraard hebben Otlet en Empain een dergelijk system van financieren niet zelf uitgevonden. Ze maakten alleen maar gebruik van de zeer liberale regels van een naamloze vennootschap.

Sudam mocht echter niet helemaal met een privé-onderneming worden vergeleken. Ze werkte in feite in opdracht van de overheid die betaalde onder de vorm van subsidies. Kort na de start ging de Argentijnse regering echter over tot een algemene staking van betaling (91). Strikt genomen had Sudam nog geen recht op een eerste uitkering, maar haar kredietwaardigheid werd hoe dan ook door die overheidsmaatregel ernstig aangetast. Otlet beschouwde de zaak dan ook als verloren. Hij stelde daarom voor Sudam meteen te liquideren. Hij werd daarin echter niet gevolgd door zijn vennoot Empain.

Het hele verdere verloop van de gebeurtenissen werd bepaald door de vindingrijkheid van de bedrijfsadvocaten in dienst van Empain. Woeste hield zich voorlopig op de achtergrond. Niet hij maar Renkin werkte een financiële regeling uit die nagenoeg volledig ten koste viel van hoofdaandeelhouder Otlet. Deze werd verplicht zijn aandelen te volstorten. Omdat hij niet over het nodige kapitaal beschikte zag hij zich verplicht het grootste deel van zijn belang te verkopen (92). Hij verloor meteen ook de controle over Sudam ten voordele van Empain en La Métallurgique die zich opwierpen als de bevoorrechte schuldeisers.

Juridische stappen werden ondernomen om van de Argentijnse over-

(89) E. Otlet (1842-1907), katholiek senator (1894-1900): M. DUMOULIN in *Biographie Nationale*, 41, suppl. 13, 2, Bruxelles, 1980, k. 599-612.

(90) Zie (88) en *Revue Sud-Américaine*, 17.2.1889, p. 634-635.

(91) J.C. IBANEZ, *Historia Argentina*, Buenos Aires, 1970, p. 464-465, 469-480.

(92) M. Otlet aan E. Otlet, 18.6.1898 (Maurice was de tweede zoon van E. Otlet): AR, *Otlet*, 221, 1; nota's E. Otlet, 4 en 6.9.1900; AR, *Otlet*, 50; E. Otlet aan Banque Henry et Cie te Dinant, 20.11.1900, AR, *Otlet*, 51.

heid schadevergoeding af te dwingen (93). De omstandigheid dat Renkin met het fiat van Woeste minister werd van Koloniën versterkte natuurlijk de positie van de eisende partij. Het dossier Sudam werd door Woeste en Renkin, ondanks alle negatieve aanwijzigingen, voorgesteld als een testcase voor de Belgische economische penetratie in Latijns-Amerika. Aan de orde was nog maar eens de noodzaak om steeds nieuwe markten te veroveren. Daarover was zelfs een politieke consensus gegroeid (94).

Ook binnen de Belgische Werkliedenpartij werd begrip opgebracht voor dergelijke argumenten. Zonder economische groei leek sociale herverdeling weinig kans te maken. Een volgende stap leidde tot het leveren van hand- en spandiensten aan het bedrijfsleven. De socialist, senator Georges Grimard stelde zich als bedrijfsadvocaat ten dienste van Empain (95). Ook Otlet mocht beroep doen op een politicus van Links, senator E. Picard (96). Als raadgever genoot hij hoog aanzien onder de juristen. In *Le Journal de Bruxelles* werd schamper opgemerkt dat ook mandatarissen van de Belgische Werkliedenpartij de profijten van het kapitalisme niet versmaadden (97).

Die politieke consensus heeft Woeste de nodige ruimte gelaten. Inzake Sudam traden vooral Renkin en Grimard naar voor. Toch was Woeste nog niet helemaal gerustgesteld. Daarom werd de Brusselse advocaat J. Gillon ingeschakeld (98). Hij kende het dossier nauwelijks, maar dat was geen punt. Het feit dat hij connecties had met het liberaal milieu van de hoofdstad volstond. Daarmee waren alle partijen ,,vertegenwoordigd'' in Sudam. Het risico dat er in het Parlement vragen zouden worden gesteld over bepaalde aspecten van de economische expansie werd op die manier beperkt.

De juridische raadgevers van Sudam mochten zonder meer beroep doen op de Belgische diplomatie. Ze wisten nochtans dat er met de cijfers in de balans was geknoeid en dit is een strafbaar feit (99). Er waren zo gezegd voor 8,5 miljoen uitgaven gedaan. In werkelijkheid werd daarvan slechts een fractie ook werkelijk besteed aan werken. De aange-

(93) Zending Renkin in Buenos Aires, rapport van het consulaat-generaal, Buenos Aires; 30.11.1898; ABZ, *Argentinië*, 2801, 1; nota Buitenlandse Zaken, 8.6.1904, *ibidem*; rapport Belgisch consulaat-generaal, B.A., 15.9.1904, *ibidem*.

(94) D. CONINCKX, ,,Enkele kwantitatieve aspecten van het stemgedrag en de participatiegraad van de leden van de Belgische Kamer van Volksvertegewoordigers (8.8.1870-15.5.1880)'', BTNG, XIX, 3-4, 1988, p. 368-369.

(95) G. GRIMARD (1858-1926), senator voor de B.W.P. (1900-1908); P. VAN MOLLE, *o.c.*, p. 163, *Le Journal de Bruxelles*, 27.9.1898; *Le National Bruxellois*, 9.1.1900.

(96) E. PICARD (1836-1924): zie (15).

(97) *Le Journal de Bruxelles*, 27.9.1898. Zie ook *La Finance Illustrée*, 9.7.1902.

(98) Directie Sudam aan Buitenlandse Zaken te Brussel, 21.4.1910, ABZ, *Argentinië*, 2801, 1.

(99) Vertrouwelijke rapporten Belgisch consulaat-generaal te Buenos Aires, 21.6.1900, 5.6.1903, maart 1904, 2.12.1906 en 20.9.1912, *ibidem*.

paste facturen werden goed gepraat met het argument dat de schadeclaim zodoende ook hoger mocht uitvallen.

De Argentijnse onderhandelaars lieten zich nochtans door dit soort spitsvondigheden niet strikken. Weliswaar kwam de regering in Buenos Aires in 1913 dan toch eindelijk over de brug, maar voor niet meer dan een half miljoen (100). Beslist werd Sudam meteen te liquideren. Misschien had men Sudam als structuur niet meer nodig want sedert 1905 was ook de Caisse des Propriétaires via een filiaal vertegenwoordigd in Buenos Aires (101). Woeste verantwoordde de liquidatie als voordelig voor de kleine aandeelhouders. Het argument klinkt weinig overtuigend. Een bevoorrecht aandeel van nominaal 500 fr. werd nu door de vereffenaars vergoed tot 75 fr. (102). Voor de oorspronkelijke aandeelhouders betekende dit echter een verlies van 85 %. Al die jaren hadden ze nooit, in tegenstelling tot de betrokken advocaten, enig dividend of vergoeding opgestreken. Een speculant die voor een paar frank effecten van aandeelhouders zonder illusies, in vorige jaren had overgekocht, was er beter aan toe. Ging de bekommernis van Woeste soms uit naar dit soort beleggers?

Hoe men de zaak ook moge bekijken, het resultaat van zoveel jaren diplomatieke bemoeienissen en juridische spitsvondigheden was niet zo schitterend. Wel moet worden toegegeven dat het beginsel zelf van de schadevergoeding veilig werd gesteld. Daarmee nam de Argentijnse overheid een deel van de verantwoordelijkheid voor de teloorgang van Sudam op zich. Voor Empain en zijn raadgevers kwam dit natuurlijk goed uit.

Bij nader toezien heeft de vergoeding de aandacht afgeleid van een contentieux dat voor alle betrokken partijen ongunstig uitviel. Zo liep er in Buenos Aires nog een onderzoek naar fiscale fraude die Sudam had gepleegd bij verkoop van bepaalde activa (103). Ook de Argentijnse regeringsinstanties gingen niet vrij uit. Een minister van Buitenlandse Zaken had zich inzake Sudam zodanig gecompromitteerd dat hij moest aftreden (104). In Argentinië was de politieke cultuur nochtans heel tolerant tegenover affairisme en belangenvermenging. Het Belgisch-Argentijns akkoord inzake Sudam betekende zoveel als amnestie voor allen die hun politieke macht hadden misbruikt.

(100) Memoranda J. Davignon, 19 en 21.5.1914, *ibidem*.
(101) *Le Recueil Financier*, 1907, p. 1122.
(102) *l'Economie Financière*, 14.12.1913.
(103) Renkin en Grimard aan minister van Buitenlandse Zaken P. de Favereau, 2.4.1904 en Renkin aan idem, 11.5.1904, ABZ, *Argentinië*, 2801, 1.
(104) Journalist J.A. Terry (1846-1910) maakte carrière in het bankwezen en de politiek (I.S. WRIGHT-L.M. NEKHOM, *Historical Dictionary of Argentina*, Metuchen-New York-London, 1978, p. 930-931). Terry trad op als contactpersoon van Renkin bij de Argentijnse regering (rapporten Belgisch consulaat-generaal te Buenos Aires, 16 en 21.6.1900, ABZ, *Argentinië*, 2801, 1).

De Belgische regering en Renkin prezen zichzelf om het bereikte resultaat (105). Het werd hen politiek niet eens aangerekend dat ze al die jaren een onderneming hadden gesteund die de Belgische bedrijfswereld in het buitenland een kwalijke reputatie had bezorgd. Alleen Grimard kreeg de rekening gepresenteerd. Hij had zich wegens zijn nauwe banden met Empain kritiek op de hals gehaald binnen de Belgische Werkliedenpartij. In 1912 verliet hij zijn partij (106).

III. NABESCHOUWINGEN

Bedrijfsadvocaten vormen de hulpklasse van de dominante bourgeoisie in de 19de eeuw. Het verschijnsel zelf en de gevolgen op de politieke besluitvorming werden nog niet systematisch onderzocht. Het optreden van Woeste ten gunste van bepaalde ondernemersbelangen kan niet los worden gekoppeld van zijn politieke invloed. Het leidt tot oncontroleerbare processen van belangenvermenging en verstoring van de vrije marktmechanismen. Zonder politieke bescherming had Sudam binnen de kortste keren de boeken mogen neerleggen.

Door strenge geheimhouding wordt een goed afgeschermd cordon opgebouwd rond zakelijke combines, ook weleens over de partijgrenzen heen. Door lobbying en verwante praktijken wordt zelfs de weerbaarheid van een parlementaire oppositie afgezwakt. De betrokkenheid van Woeste bij de Caisse des Propriétaires en de ondernemingen Empain leidde niet tot een politieke controverse.

Of deze betrokkenheid van Woeste ten goede kwam aan zijn electorale thuisbasis durven we betwijfelen. De recente publicatie *150 jaar Kamer van Koophandel en Nijverheid van Aalst en Gewest* toont aan dat regionale mandatarissen met een vrij beperkte beïnvloedingscapaciteit ook weinig of geen stem verwierven in de nationale economische politiek (107). Mocht men meer verwachten van een invloedrijk politicus als Woeste? Naar aanleiding van de besprekingen die in 1892 leidden tot het afsluiten van een nieuw Belgisch-Duits handelsakkoord, heeft Woeste niets ondernomen om de voor onze hopteelt en textiel, meer bepaald garens en breigoed, ongunstige bepalingen te verbeteren (108).

(105) Het akkoord kwam er ,,grâce à de nombreuses démarches que vous avez faites en faveur de la dite société (Sudam)'' (Minister van Buitenlandse Zaken J. Davignon aan J. Renkin, 19.5.1914), ABZ, *Argentinië*, 2801, 1).

(106) *La Chronique*, 2-3.1.1912. Grimard stond op de Franse ambassade te Brussel bekend als ,,le confident et l'instrument du banquier catholique Mr. Ed. Empain qui est lui-même le financier favori et l'homme de confiance du roi Léopold II'' (A. DUCHESNE, *Léopold II et le Maroc, 1885-1906*, Bruxelles, 1965, p. 218).

(107) D. PODEVIJN, J. VAN GYSEGHEM en K. BAERT, *150 jaar Kamer van Koophandel van Aalst en Gewest, 1841-1991. Van paternalisme naar emancipatie*, Aalst, 1991, p. 68-72.

(108) Ref. (107), p. 69-70.

Het algemeen belang had voorrang, zo stelde hij. Gold die verheven bekommernis ook als zijn cliënt Empain kwam aankloppen? Voor de tribune stemde Woeste zijn houding af op wat genoemd werd: ,,des circonstances, en ayant égard aux voeux et aux besoins des populations'' (109). Zijn tussenkomsten ten bate van Empain passen zeker niet bij die beginselverklaring over de prioriteit van het algemeen belang. Overigens wordt door Woeste niet verduidelijkt welke criteria werden gehanteerd om algemeen belang te scheiden van regionaal en eng particulier. We weten dus niet waarom uitgerekend zijn cliënt zo belangrijk was voor de Belgische economie dat hij politieke bescherming verdiende. Als er al bij Woeste sprake was van een samenhangende economische visie, dan lag voor hem het zwaartepunt alleszins bij de zware industrie van Wallonië. Door Woeste naar het Parlement te sturen, hebben zijn kiezers van Aalst en gewest bijgedragen tot de Vlaamse achterstand binnen de Belgische economische ruimte.

Het probleem met Woeste is de discrepantie tussen beginsel en praktijk, tussen woord en daad. Ook op andere terreinen dan de economie is hij de ,,wensen en behoeften van het volk'' niet tegemoet getreden. Ooit brak hij een lans voor meer openheid in de politieke besluitvorming en de openbaarheid van bestuur. Hij zou de sluier lichten van ,,des dessous que le public n'a pas connus, que souvent même il n'a pas soupconnés'' (110). Hij heeft zijn belofte niet ingelost. Hij heeft ons niet uitgelegd waarom de christendemocratische fractie handelde tegen de algemene partijbelangen, maar de christendemocraat J. Renkin dan weer niet, zodanig zelfs dat hij hem ministrabel vond.

Om begrijpelijke redenen heeft Woeste gezwegen over zijn zakelijke verbindingen. Wel had hij het over zijn goede relaties met leidende figuren uit het bedrijfsleven en het bankwezen (111). Daar kon overigens niemand iets tegen inbrengen. Maar waarom verzweeg hij de naam Empain, al heeft hij herhaaldelijk als advocaat dan, voor hem gepleit?

Hoe belangrijk Woeste zijn advocatenpraktijk wel vond moge blijken uit zijn beslissing om bij de Duitse inval in 1914 niet samen met de regering Brussel te verlaten (112). ,,Le souci d'intérêts privés multiples'' had tot die beslissing bijgedragen. Woeste heeft tijdens de oorlogsjaren zijn advocatenpraktijk gewoon verder gezet.

Die beslissing heeft achteraf aanleiding gegeven tot allerlei gissingen, tot en met de verdenking dat hij bereid zou zijn geweest om met de bezetter te praten over de mogelijkheid van een afzonderlijke vrede met Duitsland. Woeste heeft zelf een verklaring gegeven voor dat gerucht. Begin september 1914 was hij benaderd door een Belgisch zakenman die

(109) D. PODEVIJN e.a., *o.c.*, p. 70.
(110) CH. WOESTE, *Mémoires...*, I, p. 51 en II, p. VII.
(111) o.a. P. de Smet de Nayer en G. Francotte (*Mémoires*, II, p. 220, 223 en 235).
(112) CH. WOESTE, *Mémoires...*, III, p. 5.

op zijn beurt goede contacten onderhield met Berlijn (113). De idee kwam van Duitse kant, zo verklaarde Woeste. Hij is er alleszins op in gegaan. Hij praatte er over met de regering, maar het bleef bij een informatief gesprek zonder verder gevolg. Volgens een kenner, de historicus H. Haag is de draagwijdte van de stappen die toen door Woeste werden ondernomen nog niet opgehelderd (114).

We hadden graag de naam vernomen van die Belgische zakenman. Waarom heeft hij zich tot Woeste gewend en bijvoorbeeld niet tot een minister? We nemen aan dat hij en zijn Duitse contacten rekenden op luisterbereidheid bij Woeste en ook de wil om zijn politieke invloed aan te wenden. Voor ons onderwerp is het natuurlijk zeer belangrijk dat in dergelijke crisismomenten het zakenmilieu zich geroepen acht om een parallelle diplomatie te bedrijven.

Altijd handig in het ontwijken van politieke risico's liet Woeste niet na om in zijn memoires te vermelden dat Duitse militairen in september 1914 tijdens zijn afwezigheid hun intrek hadden genomen in zijn buitenverblijf te Ukkel. Ze hadden er tot zijn gerechtvaardigde ergernis veel vernielingen aangericht, terwijl ze ook voor en na zijn wijnkelder ,,alle eer'' hadden aangedaan (115). Woeste kreeg desondanks na de oorlog kritiek te verduren. Hij mocht nog zo nadrukkelijk verklaren dat hij geen enkel contact had opgenomen met de Duitse autoriteiten (116) en dat hij steeds het beste had voorgehad voor zijn land (117), het effect van zijn verheven verklaringen scheen in een klimaat van Belgicistisch patriotisme en triomfalisme helemaal uitgewerkt. De omstandigheden waren gunstig voor politieke afrekeningen. Men herinnerde zich zelfs dat Woeste van Duitse afkomst was. Begin augustus 1914 werd Woeste nog samen met andere politieke tenoren door koning Albert I voor dringend crisisberaad opgeroepen (118). Groot was zijn ontgoocheling toen hij geweerd werd op de historische ontmoeting van 11 november 1918 te Loppem (119). De koning drong aan op grondige hervormingen. Woeste en de oude Rechterzijde stonden buiten spel (120).

Ook Greindl zou volgens sommige vaderlandslievende kringen geneigd zijn geweest tot compromissen met de Duitsers (121). Hierbij werd herinnerd aan zijn relaties uit de periode dat hij ambassadeur was

(113) *Ibidem*, p. 9-10; H. HAAG, *o.c.*, I, p. 253 en II, p. 897 en 911.
(114) H. HAAG, *o.c.*, p. 253 en 911.
(115) CH. WOESTE, *Mémoires...*, III, p. 7-8.
(116) CH. WOESTE, *Mémoires...*, III, p. 20.
(117) CH. WOESTE, *o.c.*, II, p. 13-14.
(118) CH. WOESTE, *o.c.*, III, p. 2-3.
(119) H. HAAG, *o.c.*, p. 672-673, CH. WOESTE, *o.c.*, III, p. VII.
(120) TH. LUYKX, *o.c.*, p. 275-276.
(121) J. WILLEQUET, ,,Jules Greindl...'', *Revue Générale Belge*, 1, januari 1968, p. 23.

geweest in Berlijn (122).

In deze epiloog mag de beschermeling van Woeste niet worden vergeten. We bedoelen natuurlijk Empain die als zakenman ook politiek flair aan de dag legde. Zonder aarzelen had hij de patriotische kaart getrokken. Tijdens Wereldoorlog I stond hij in voor de bevoorrading van het Belgisch leger. Voor de gelegenheid werd hij door toedoen van zijn vriend, minister Ch. de Brocqueville tot generaal buiten kader benoemd (123). Hij handelde immers naar verluidt, uit ,,patriotisme'' en ,,belangeloosheid'' (124).

Luc De Rijck
D. De Wolfstraat, 18
9300 Aalst

(122) Van 1888 tot 1912. Hij overleed in 1917 (H. HAAG, *o.c.*, p. 173).
(123) A. DUCHESNE, ,,Un général pas comme les autres'',*Revue Belge d'Histoire Militaire*, 26, 1985, 1, p. 43-64, 2, p. 100-112, 3, p. 161-174.
(124) CH. BRONNE, *o.c.*, p. 105-106.

EEN KAPEL TE NINOVE, DENDERWINDEKE EN NEDERBRAKEL

J. DE KEMPENEER

1. Kapel „Opde Burcht" te Ninove moest hersteld worden (1638)

De kapel van het H. Kruis *opde Burght* te Ninove vormde een van de vijf kapelanieën in de stad waarover de prelaat van de abdij als *pastor primitivus* het patronaatsrecht uitoefende. Onder voorbehoud echter dat de aanduiding van een bedienaar van de kapel *opde Burght* eveneens met toestemming van de stadsheer, vertegenwoordigd door zijn baljuw, diende te geschieden.

In 1638 moet de restauratie van de kapel aanzienlijke onkosten vereist hebben vermits de aartsbisschop van Mechelen, mgr. Boonen, erin toestemde dat een stuk land werd verkocht voor het instandhouden van het bedehuis. Hij deed dit in volgende bewoordingen (1):

Opde attestatie schriftelyck gedaen by den heere pastoor, hoochbailly, borgmr. ende schepenen van Ninoven van dat seker partyken lants, groot ontrent acht roeden competerende de capelle van 't H. Cruys opde Burght binnen 't voors. Ninoven behoirde vercocht te worden ten pryse van sesthien pond grooten eens aen Franchois De Maecht t'selve daer voor biedende om by dese middel te vervallen en becostighen de nootsaeckelycke reparatien vanden voorgem. capelle dreygend ruine is gestelt de naervolgen. ap(ostil)le: gesien dese attestatie mitgaeders d'advys van Heere Landtdeken van Geertsberghen int eynde desselfs gecoucheert, Wy aggreeren ende approberen den vercoope van acht roeden landts der capelle van 't H. Cruys competerende in dese geroert ende sal d'employ van de pen. daer van te procederen pertinent bewys gedaen worden ter naester visitatie vande Heere Landtdeken bovenscr.
Actum tot Brussel den XXVII novemb. XVIXXXVIII. Onder stont ter ordon. van Syn Hoochw. den Aertsbisschop van Mechelen ende leeger M. Van de Perre, secret. met de wapenen vande voors. Syn Hoocht. gecacheteerd.

(1) MECHELEN, AARTSBISSCHOPPELIJK ARCHIEF, *Miscellanea*, reg. 12, f° 122.

2. Verbod voor een nieuwe kapel te Denderwindeke (1756)

De volksvroomheid was in de tweede helft van de 18de eeuw zo groot, dat de aartsbisschop van Mechelen de ijver om nieuwe kapellen te bouwen afremde. Hij vreesde dat deze ontwikkeling ten nadele van de parochiekerk zou gebeuren zoals te Denderwindeke.

Thomas Philippus (kardinaal d'Alsace) vernomen hebbende dat in de prochie van Denderwindeke door Egidius van Eesbeeck is opgerecht eene capelle ofte statie datmen van intentie is ontrent de selve eenige nive statien op te rechten. Wy om hier inne te voorsien hebben verboden gelyck wy verbieden mits dese de geseyde capelle te vergrooten, eenige nieuwe wercken daer in te stellen buyten, voerders gebieden wy dat den offer, daer af getrocken de nootsaeckelyck reparatien, sal komen tot de parochiale kercke, gebiedende aen wie het aengaet sigh hier naer te voegen op pene dat wy sullen gebruycken alle de authorityt ons van rechts wegen competerende. Mechelen den 16 meert 1756. (Get.) Tho. Card. artsbisschop van Mechelen. Ter ord. van Syne Em. J. Casselot. (2).

3. Gebod om kapel te sluiten te Nederbrakel (1762)

Omdat de aartsbisschop de echtheid van de mirakelen betwistte, liet hij te Nederbrakel de kapel van de H. Anna sluiten.

Joannes Henricus (kardinaal de Franckenberg). Wy hebben vernomen dat in de parochie van Neerbracle is opgerecht eene capelle welcke stichtinge is gefondeert op sekere pretense apparitie ofte pretens mirakel ende aengesien men voorders pretendeert dat de h. Anna in wiens eere de voornoemde capelle is gebaut aldaer is opererende pretense mirakelen; Wy aen wie het toecomt hier van te oordelen hebben mits desen ende par provisie bevolen gelyck Wy bevelen mits dese aen den Eerw. Heer Pastoor van Neerbracle deselve capelle aenstonts te sluyten ende gesloten te houden ende sigh tot Brussel te begeven om ons mondelinx te informeren. Aldus gedaen tot Brussel den 21 januarii 1762. Was geteeckent: Joan. Henr. Aertsbisschop van Mechelen. Ter bevel van Syne Ex. E.N.J. Casselot, secret. (3)

J. De Kempeneer
Ruelenspark 35/110
3001 Heverlee

(2) MECHELEN, AARTSBISSCHOPPELIJK ARCHIEF, *Miscellanea*, nr. 50, f° 191.

(3) Ibidem, nr. 52, f° 69 v°.

HET LAND VAN AALST
LOSSE NUMMERS
OUDE JAARGANGEN

Een los nummer vanaf jaargang 1991 kost 200 fr.
Een enkel nummer vóór 1991 kost 150 fr., een dubbel nummer 250 fr.
Een volledige oude jaargang kost 600 fr.

De verzending gebeurt na storting van het verschuldigde bedrag op rekeningnummer 001-0561340-77 van Het Land van Aalst, Oude jaargangen, Tulpstraat 1, 9308 Aalst-Hofstade, tel. (053) 70 21 79.

Alle jaargangen zijn nog in voorraad, uitgezonderd de onderstaande, waarvan nog slechts de aangeduide nummers beschikbaar zijn:

1949 (1) nummers 5-6
1950 (2) uitverkocht
1951 (3) uitverkocht
1952 (4) nummer 2
1953 (5) uitverkocht
1954 (6) nummers 3-4-5-6
1957 (9) nummers 1-3-4-5
1958 (10) nummers 3-4-5-6
1959 (11) uitverkocht
1960 (12) nummers 2-5-6
1961 (13) nummers 2-3-4-5-6
1962 (14) nummers 3-4-5-6
1965 (17) nummers 1-2-5-6
1966 (18) nummers 4-5-6
1967 (19) nummers 1-5-6
1976 (28) nummers 1-3-4
1977 (29) nummers 1-3-4-5-6
1979 (31) nummers 1-2-4-5-6
1983 (35) nummers 2-3-4-5-6
1988 (40) nummers 2-3-5-6
1989 (41) nummers 2-3-4-5-6

NOG BESCHIKBAAR:

G. Van Bockstaele
De Hunnegemkerk te Geraardsbergen in kaarten en plannen - 1988: 25 fr.
De abdijen van het Land van Aalst en het tweede hervormingsplan van Jozef II (1785) - 1988: 25 fr.

W.L. Braekman
,,Disorders ende confusien'' bij de kermisprocessie te Aalst in 1677 - 1988: 25 fr.

M. Cock
Het veertigjarig jubileum van ,,Het Land van Aalst'' - een viering - 1988: 25 fr.

P. Praet
Armoede te Aalst tijdens de 19de eeuw - 1988: 50 fr.

G. Van Bockstaele
Gids voor een werkbezoek aan de koninklijke bibliotheek Albert I te Brussel - 1991: 100 fr.

(Per bestelling, 20 fr. toevoegen voor portonkosten)

Herman van Isterdael e.a., Bibliografie van de Gemeenten van het Land van Aalst (1950-1983). 2 banden - 915 blz.: 1.200 fr. (gebeurlijk te verhogen met 70 fr. portonkosten). Kaart van het voormalige ,,Land van Aalst'' (1596) - Horenhault - kleurendruk - 1988: 1.000 fr.

Inhoud

JAARGANG XLIV - 1992 - NUMMER 3

D. PODEVIJN
Brieven van Charles Woeste 145-203
L. DE RIJCK
Charles Woeste: Politiek en zakenleven 203-226
J. DE KEMPENEER
Drie kapellen 227-228

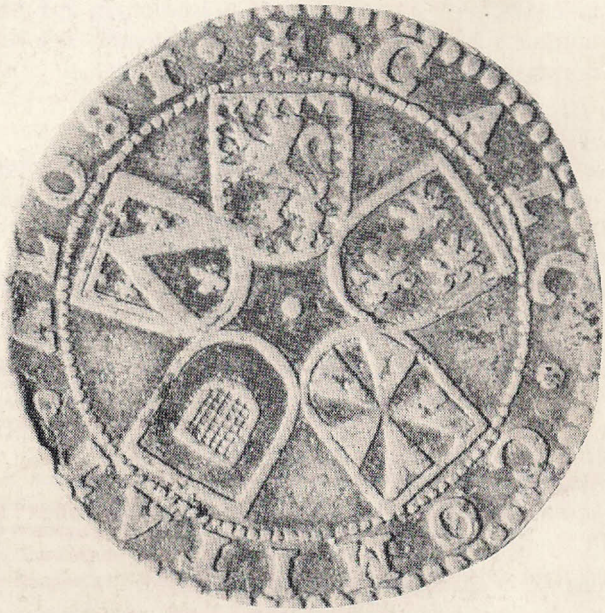

1992